

HOUSING RIGHTS OF CHILDREN

Illustration: An evicted child from Gautampuri slum, New Delhi.

'HALT! YOU CANNOT BULLDOZE OUR HOUSES!'

UNDERSTANDING OUR RIGHT TO ADEQUATE HOUSING IN SOUTH ASIA THROUGH

- OUR VOICES AND PERCEPTIONS
- WORK OF ORGANIZATIONS IN THE REGION
- INTERNATIONAL LEGAL BASIS

**SOUTH ASIA REGIONAL PROGRAMME
HOUSING AND LAND RIGHTS NETWORK
HABITAT INTERNATIONAL COALITION**

LISTEN TO OUR VOICES

"Living in the streets, working everyday. Whatever we earn is taken away by the police. Neither do we have a home, nor do we have a bed. All that we have is the earth and the sky..."

- A street child in Mumbai, India.

"We do not want an education that takes us away from our parents and our culture."

- Sri Lankan children who were separated from their families in war-torn Jaffna to attend schools in Colombo at the other end of the country for the sake of fulfilling the right to education.

"We are not happy to stay in the refugee camps where our basic rights like our social, economic and cultural rights as children are not sufficient and we are very worried with our uncertain future. We want your help."

- Bhutanese children living in refugee camps in eastern Nepal wrote to the UN Special Rapporteur on Adequate Housing expressing their desire to be repatriated to Bhutan and seeking help to regain their land and housing rights.

"We are refugees in our own land being Nepalese citizens."

- A girl from a squatter settlement in Nepal suffering from lack of housing rights reacted to the Bhutan children's desire to be repatriated in a joint workshop in Kathmandu.

"At the time of evictions, we children try to save our things. I tried to save my school bag. We were unable to go to school. At least 6 to 7 days of school were lost."

- A child evicted from a slum settlement in Islamabad, Pakistan.

OUR HOUSING RIGHTS WILL GIVE US A BETTER LIFE

Source: "Children's Declaration on Housing Rights" as adopted by the children of Nepal and Bhutan at a Workshop in February 2002, Jhapa, Nepal

1. We will have proper houses with light and ventilation, privacy and space for play.

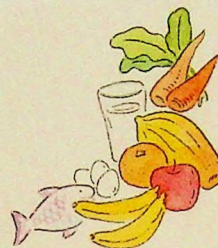
CRC Article 27

2. We will have access to good health care and safe drinking water in our homes and in our communities.

CRC Article 24

3. We will have nutritious food for our proper growth and development.

CRC Article 24

4. We will have good waste disposal systems in our communities so our streets will not stink.

CRC Article 24

5. We should have access to good learning facilities near our homes.

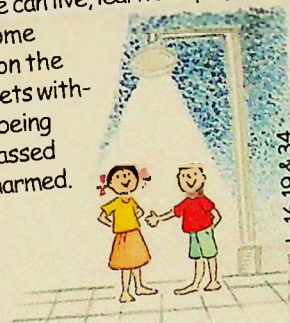
CRC Articles 28 & 29

6. We will enjoy equal opportunities and rights as boys and girls.

CRC Article 2

7. We can live, learn and play at home and on the streets without being harassed or harmed.

CRC Article 16, 19 & 34

8. We will have safe and sanitary bathrooms in our homes where we can enjoy basic privacy.

CRC Articles 16, 1, 24 & 27

9. We will have access to good play grounds and parks and other forms of recreation even if we are physically challenged.

CRC Article 31

10. We will be able to pray to our gods in peace and harmony and respect each other's religions.

CRC Article 14.1

11. We will not be evicted from our homes. If unavoidable, we should be notified, consulted and given complete resettlement.

CRC Article 16, 20 & 27

12. As refugee children, our housing rights and right to return home must be respected.

CRC Articles 7, 8 & 22

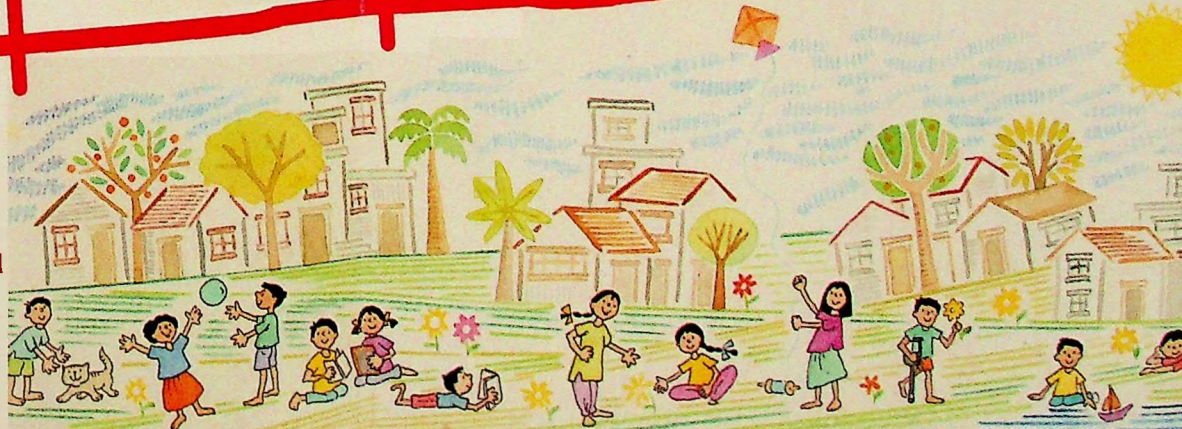
13. Our parents will go to work near our homes and hence will have more time and energy for us.

CRC Article 18 & 27

"The human right to Adequate Housing is the right of every woman, man, youth and child to gain and sustain a secure home and community in which to live in peace and dignity."

Proposed by UN Special Rapporteur on the Right to Adequate Housing, Mr. Miloon Kothari.

HOW CAN WE GAIN OUR HOUSING RIGHTS

We must learn as much as we can about our rights and how to secure them.

We have to be active in collecting and sharing information on our housing situation.

We must organize ourselves into groups in different ways and share our dreams, ideas, information, suggestions and concerns.

We should get involved in planning and designing our homes, neighbourhoods.

We have to actively build on our capacities, skills and knowledge.

Youth leadership is crucial to represent our voices and concerns in different platforms like panchayats and municipalities. This is how we can collectively voice our opinions.

We should make sure that our voices are heard so that our housing and other economic, social and cultural rights are not violated.

We must be able to talk freely to our parents, NGOs and other caring adults who are working for our housing rights about our hopes and concerns.

THE INTERNATIONAL LEGAL RESOURCES ON CHILDREN AND HOUSING RIGHTS

All governments of the world, except the United States of America and Somalia have ratified the CRC - Convention on the Rights of the Child. CRC reinforces the principles for every child to survival, development and protection-providing a holistic basis for the child's right to adequate housing. However, there are other very relevant human rights instruments, legal resources and international commitments. Some of these are:

Universal Declaration on Human Rights (1948) - Article 25

The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights - Articles 10.1 and 11.1

The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights - General Comments Nos. 4 and 7

The International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (1979) - Article 14.2

The International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (1965) - Article 5(e)

Declaration on the Right to Development (1986) - Article 8(1)

Declaration on Social Progress and Development (1969) - Part II, Article 10

Istanbul Declaration on Human Settlements (1996) - Paragraphs 3&15

Habitat Agenda (1996)- Paragraphs 3,27,39,40,46

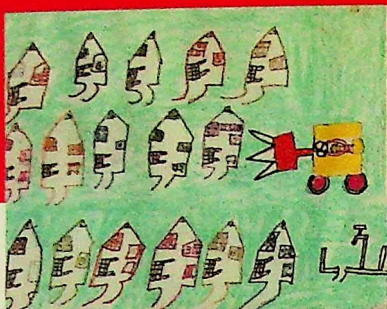
United Nations Conference on Environment and Development (1996) - Agenda 21

Source: "Children and the Right to Adequate Housing"-A guide to International Legal Resources by Habitat International Coalition and HAQ: Centre for Child Rights, 2002.

Message from the UN Special Rapporteur on the Right to Adequate Housing - Miloon Kothari:

We are faced today with a global reality where poverty and human rights violations, particularly of economic, social and cultural rights, are increasing. In such a context, the clear, intuitive and persistent voices of children struggling for their rights is a reminder to us all to spare no efforts in designing a world where children can enjoy a secure place to live, learn and grow into healthy and happy individuals. The remarkable efforts of children in South Asia mobilizing for their housing rights is a testimony to the relevance of their voices and ideas. It is critically important for all to put into practice the principles and provisions of the CRC and other international human rights instruments including policies that are in the 'best interests of the child', respect the 'indivisibility of human rights', ensure the utilisation of the 'maximum available resources' and that, most importantly, take into account the views of children in all matters impacting upon their lives.

THE PERCEPTIONS OF THE CHILDREN OF THE EVICTED SQUATTER SETTLEMENT OF GAUTAMPURI, NEW DELHI

All our houses were bulldozed in Gautampuri.

Our families had to pay Rs.7000 for resettlement plots in Bhalaswa.

We were dumped in Bhalaswa without any basic services-water, sanitation or even plot allocation or security of tenure.

We took loans and built basic shelters with temporary materials. So when the wind blows hard and it rains-we have to hold on to our houses or else they fly away.

We did not have any schools in Bhalaswa and were not ready to give up our education. So we met different political leaders including the Chief Minister of Delhi demanding our education rights.

Illustrations: Evicted children of Gautampuri slum. Source: Ankur, New Delhi, India

This document has been prepared by:
Habitat International Coalition
- Housing and Land Rights Network
South Asia Regional Programme Team: Shivani Bhardwaj & Sudeshna Chatterjee in collaboration with **Lalitha Iyer & Alpa Vora**
 C 12, Nizamuddin East, New Delhi-110013 India. email: hichrc@ndf.vsnl.net.in

This publication has been supported by
Plan International (India Chapter)

C 6/6 Safdarjung Development Area New Delhi-110016 India
 email: piic@plan-international.org

Plan
 Be a part of it.

Illustrations: Bindia Thapar (unless otherwise mentioned)
 Design: Sudeshna Chatterjee Production: WordSmithy

STORY OF HOUSING RIGHTS IN SOUTH ASIA

A. Campaigns on Housing Rights started in different countries in South Asia in the late 80's.

B. As a result, organizations working with children in South Asia actively focused on children's housing rights.

D. This work has led to the documentation of children's voices and perceptions such as in the alternate India report to the CRC committee in 1998. The committee made very poignant concluding observations on Children and Housing in India and is beginning to focus more on these issues for the other South Asian countries.

E. The Indian experience of this alternate report was shared with children in some South Asian countries (Nepal, Sri Lanka and Bangladesh) at a regional workshop in Nepal. The Declaration that emerged from this workshop is now guiding efforts on children's housing rights across South Asia.

F. The process of regional exchanges amongst children from different communities and nations have begun in parts of South Asia and their voices are being reached to the relevant authorities.

The refugee children of Bhutan, Street children and tribal children facing displacement by dams from India, squatter settlement children from Nepal, children ravaged by war in Sri Lanka, today, are getting to know about each other's dreams of rights to safe and secure housing and living environment.

C. Children demanded their right to a secure home, food and water, better education, health facilities, sanitation, basic civic amenities for play and recreation.

G. Children from these nations are meeting at UNGASS in New York in May 2002 to voice their concerns about securing Housing Rights and also share and gain from the experiences of children in other nations.

The evicted children of Gautampuri compelled the government to give them their education rights - a New Delhi success story of children's advocacy on their housing and related rights.

When the dwellers of the squatter settlement of Gautampuri in New Delhi were evicted without any proper resettlement offer and proper notice, the children empowered by the field workers of Ankur put pressure on political leaders, got media attention and filed a court case.

This resulted in their getting admitted to schools near the resettlement area, getting a plot allocated for a school, upgradation of a middle school to a high school and securing state transport.

Empowered by the experience, the children continue their struggle to gain other aspects of their housing rights - security of tenure, potable water, affordable loans.

Children who lived on railway platforms participated in planning and designing their own village- Karam Gaon in Faridabad, India

Karam Marg - the NGO responsible for the project, envisaged this village as a self-sufficient community. The children completely generate their own income and participate in all decision making. This complex has their residential quarters, workshops for metal work, carpentry, pottery, paper products.

The children collaborated with architects, designers and artists in a year long workshop to convert their perceptions of an ideal housing and living environment into a plan for the complex.

Children's Charter of Demands Right to Housing

- Every child must have rightful access to a house, from where she/he will not have to fear anybody evicting her/him, irrespective of where she/he lives - streets, pavements or slums.
- Our homes should have enough space for all the family members to sit and sleep comfortably.
- Our homes must have provision for toilets, water supply and a place to cook food.
- There should be some place around our houses where we can plant trees, go for walks and play.
- Government should provide street children with group homes and employment and shelter for small children that will take care of their needs.

Children's Charter of Demands, Mumbai, 2002.

On 23rd February 2002, YUVA organized the *Rang Tarang Bal Adhikar Mela* where children drafted their charter of demands on four main issues - **Education, Housing, Basic Services and Child Friendly Cities.**

YUVA has been involved in providing direct concrete services to realize children's housing rights by providing shelters for street children, experimenting with new forms of shelter management by street children and running open schools for children who live on pavements. They actively involve the community in this work. They coordinated the alternate India report-*Child in Search of the State*-to inform the Committee on the Rights of the Child on the need to focus on children's housing rights in India.

NEPAL

Children in Nepal are actively participating in activities for securing their Housing Rights. On International Children's Day **Lumanti**, an NGO working in slums, organized a cycle rally for the children to meet with and submit a letter to the Prime Minister demanding free primary education and right to secure housing for children.

Children became aware of the international legal basis of their housing rights at a Kathmandu workshop in November 2001 organized by **CWIN**. They learnt from the exchange between organizations in India and Nepal working on children's housing rights.

One child leader from the cycle rally got invited by the department of housing to present the case of children's housing rights. This sensitization led the mayor to take positive steps on eviction issues.

The children on their own visited and shared knowledge of the right to adequate housing with other children who are facing eviction threats. This interaction led the community leaders to request the authorities to delay the eviction process till the school vacations. The government responded positively and the evictions were postponed.

A second workshop in February 2002 at Jhapa brought together children from the streets and squatter settlements across Nepal including Bhutanese refugee children living in the UNHCR camps in Jhapa. The learnings from this were shared with parents who negotiated with authorities and obtained rental homes while waiting for the allocation of secure housing. This was a historic process where children inspired NGO and government intervention in housing.

SRI LANKA

In Sri Lanka, more than 270,000 children have been displaced by armed conflict since the early 80's. **Zones of peace**-a physical space that both the LTTE and the Army pledged to treat as an area safe for children and their communities- resulted in the campaign for creating a war free zone. This campaign succeeded for some time, till violence took over.

An overwhelming majority of Children want peace. Therefore **zones of peace** are relevant not just for Sri Lanka but for all war torn areas where children are not only harmed but also used for armed conflict. The main solutions identified by the **Sri Lankan Children's Parliament** are to:

- Ensure access to quality education
- Provide economic relief and assistance
- Protect children from abuse and stop discrimination
- Ensure care and protection for children
- Stop war and help people affected by conflict
- Provide employment and vocational training opportunities.

Plan International had developed work to integrate children's perceptions while designing housing and habitat programs and linking them to education and health concerns. There needs to be a much stronger recognition and representation of children's aspirations on rehabilitation and repatriation issues today. Clearly, challenges of developing work on housing rights for Sri Lankan children are still to be taken up by all relevant actors. The children of Sri Lanka can, once again inspire necessary action.

BHUTAN

Over 100,000 Bhutanese of Nepali origin live in United Nations High Commissioner for Refugees monitored camps in Jhapa, Nepal and an estimated 20,000 live elsewhere in Nepal and India. 45% of this population is children.

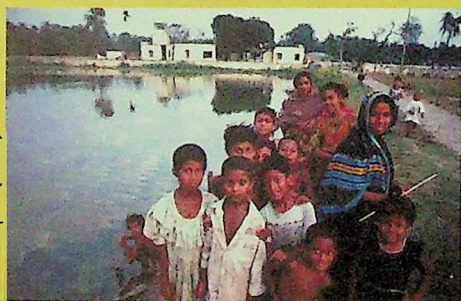
According to the results of a fact finding mission by **Habitat International Coalition** to south Bhutan, northern Bhutanese are being resettled in the lands belonging to the refugees.

Both adults and children at the refugee camps want to go back to the land from where they were evicted for regaining their housing rights and other human rights.

The children are contributing to the advocacy effort for dignified repatriation. They wrote to the UN Special Rapporteur on the Right to Adequate Housing, the Chairperson of the Committee on the Rights of the Child and the Office of the UN High Commissioner on Human Rights in Geneva requesting them to ensure their repatriation to Bhutan and to discuss the land and housing rights issues with the government of Bhutan which had ratified the UN Convention on the Rights of the Child.

They took the message to the Housing Rights Workshop at Jhapa organized by AHURA Bhutan in February 2002. The workshop encouraged the participating children from Nepal and Bhutan to express their views on their right to adequate housing. **Their expressions were recorded in the form of a declaration that these children are using to struggle for regaining their housing rights.** Such declarations are now being used by children across South Asia to express their demands for housing and land rights.

BANGLADESH

Government of Bangladesh has several rural poverty alleviation programmes that are designed to lower the rate of distress migration to cities. However formal efforts at linking housing rights to land rights need to be actively enhanced to reduce inequality of land and property ownership. 70% of the land in Dhaka is privately owned. The vast population of urban poor have no proof of residence.

58,296 children were evicted in Dhaka in 2000 without any protection or resettlement. Children need to organize themselves to develop their housing rights.

During a survey by UBINIG, children of unskilled labourers living in Dhaka slums-Jhilerpar and MCC Camp, **expressed their desire for improved living conditions and proper education for a better future.**

25 of the children in the age group of 7-12 years from these slums went to their native villages during vacations and 9 of them did not return. They chose to remain in their rural environment with their extended families and among abundance of fruit trees.

The children of the surveyed Dhaka slums have realized that their future will not improve without their active participation. They have realized that it is important to learn from the children's advocacy work on housing and land rights that is already taking place in other South Asian countries.

बच्चों के आवास अधिकार

गौतमपुरी बस्ती, दिल्ली से उजाड़े गये एक बच्चे का बनाया चित्र

रूको! तुम हमारे घरों पर बुलडोज़र नहीं चला सकते

दक्षिण एशिया के
बच्चों के द्वारा

पर्याप्त आवास पर समझ बढ़ाये

- बच्चों की आवाज एवम् नजरिये को समझे
- इस क्षेत्र के संगठनों के काम को जाने
- बच्चों के आवास अधिकार पर अन्तर्राष्ट्रीय कानून को सीखें

साउथ एशिया रिजनल प्रोग्राम
हाउसिंग एण्ड लेन्ड राइट्स नेटवर्क
हैबिटेट इंटरनेशनल कोआलिशन्

रहने लायक घर (आवास) का अधिकार मिलने से हमें अच्छी जिन्दगी मिलेगी।
 'सेत' - आवासीय अधिकारों पर बच्चों का घोषणापत्र, जिसे झापा (नेपाल) में नेपाल व भूटान के बच्चों की संयुक्त कार्यशाला में पारित किया गया।

हमारी आवाज़ों को सुनो

“हम सड़कों पर रहते हैं। सारे दिन की कमाई पुलिस ले जाती है। हमारे पास न घर है न बिस्तर, है तो सिर्फ धरती और आसमान।”
 -मुंबई, भारत में सड़क पर रहने वाले बालक का कथन।
 “हमें ऐसी शिक्षा नहीं चाहिये जो अपने परिवार और संस्कृति से अलग कर दे”

श्रीलंका में जाफना के बच्चे जो वहाँ के गृह युद्ध के हालातों की वजह से अपने परिवारों से अलग कर दिये गये हैं, उन्हें पढ़ाई के लिये देश के दूसरे कोने कोलायों में भेज दिया गया है, सिर्फ इसलिए कि शिक्षा के अधिकार को पूरा किया जा सके।

“हम लोग शरणार्थी शिविरों में बिलकुल खुश नहीं हैं। यहाँ हमारे सामाजिक, आर्थिक एवं सांस्कृतिक भूमि अधिकार सही नहीं मिल पा रहे हैं। हम अपने भविष्य के बारे में बहुत चिंतित हैं हमें आपकी मदद चाहिये।”

भूटान के बच्चे पूर्वी नेपाल के राहत शिविर में रहते हैं। उन्होंने संयुक्त राष्ट्र के खास प्रतिवेदक (पर्याप्त आवास) को अपने पत्र में भूटान वापिस जाने की इच्छा ज़ाहिर की तथा अपनी वर्तमान व आवास की वास्तविकता के लिये मदद माँगी।

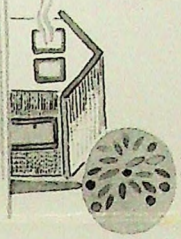
“हम नेपाली नागरिक हैं पर अपने ही देश में शरणार्थी हैं।”

जब एक कार्यशाला में भूटानी बच्चों ने अपने देश लौटने की इच्छा व्यक्त की। तो एक नेपाली श्रमिकी बच्चे की प्रतिक्रिया।

“जब हमें घरों से बेदखल किया जाता है तो हम अपने सामान को बचाने की कोशिश करते हैं। मैंने अपने स्कूल बैग को बचाने की कोशिश की। हम लोग स्कूल नहीं जा पाते हैं। स्कूल के 6-7 दिन बरबाद हो गये हैं।”

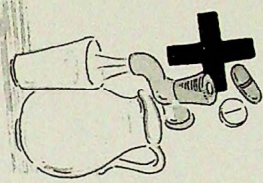
-इस्लामाबाद, पाकिस्तान में उजाड़ी गई एक बस्ती का बच्चा।

1. हम लोगों के पास रहने के अच्छे घर होंगे जहाँ हवा और रोशनी होगी, खेलने की जगह होगी व किसी का दखल नहीं होगा।

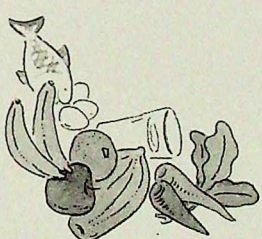
CRC अनुच्छेद-27

2. हमें अच्छी स्वास्थ्य सेवाएं मिलेंगी तथा घर एवं मुहल्ले में पीने का पानी मिलेगा।

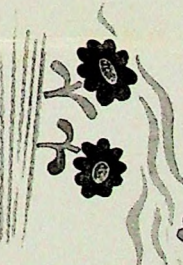
CRC अनुच्छेद-24

3. उचित विकास के लिए हमें पीछे रहना मिलेगा।

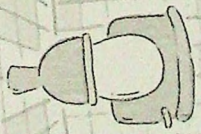
CRC अनुच्छेद-24

4. कूड़ा फेंकने के लिए अच्छी व्यवस्था होगी, जिससे हमारे मुहल्ले और सड़कों पर बदबू न फैल सके।

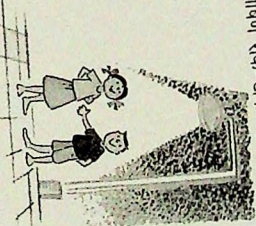
CRC अनुच्छेद-24

8. हमारे घर में सुशुद्ध व साफ स्नानघर एवं शौचालय होंगे जिसे हम आबोदी से इस्तेमाल कर सकें।

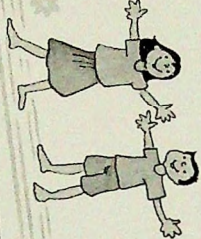
CRC अनुच्छेद-16, 1, 24, 27

7. हम अपने घर और गलियों में रह सकेंगे, खेल सकेंगे और सीख सकेंगे बिना किसी शोषण रोक-टोक और मार-पीट के।

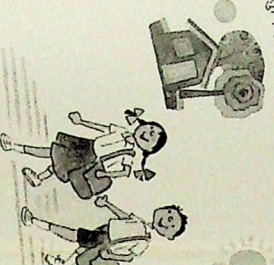
CRC अनुच्छेद-16, 19

6. बिना किसी भेदभाव के लड़की-लड़के को खेलने के एक जैसे अवसर मिलेंगे।

CRC अनुच्छेद-2

5. घर के पास पढ़ने व खेलने की अच्छी सुविधाएं होंगी।

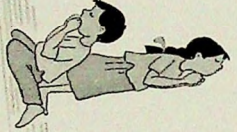
CRC अनुच्छेद-28-29

9. हमारे घरों के आसपास अच्छे खेलने के मैदान व बगीचे होंगे तथा मनोरंजन की ऐसी जगह होंगी जिसमें निर्यात बच्चे भी आराम से खेल सकेंगे।

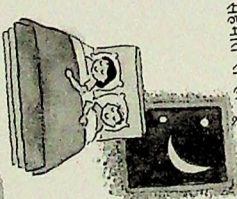
CRC अनुच्छेद-31

10. हम लोग शांति और सहभावना से अपने अपने भगवान की पूजा कर सकेंगे तथा एक दूसरे के धर्मों का आदर करेंगे।

CRC अनुच्छेद-14.1

11. हमें अपने घरों से बेदखल नहीं किया जाएगा, अगर कोई रास्ता नहीं है तो पहिले हमें नोटिस दिया जाएगा, फिर पूछा जायेगा व हमारी सहमति से ही दूसरी जगह बसाया जाएगा।

CRC अनुच्छेद-16, 20, 27

12. शरणार्थी बच्चे होने के नाते आवास तथा अपने देश वापिस लौटने के हमारे अधिकारों का आदर किया जायेगा।

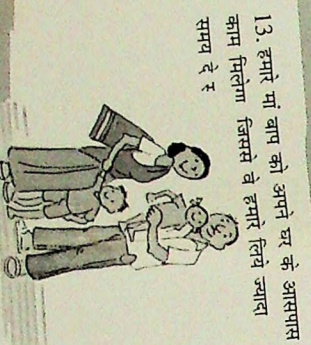

CRC अनुच्छेद-7, 8, 22

- हमें अपने घर व पड़ोस के साथ मिलकर अपने घरों को मिलजुल कर डिजाइन करना चाहिये।
- हम लोगों को अपनी क्षमता, ज्ञान और कौशल को सक्रिय रूप से विकसित करना चाहिये।
- युवा नेतृत्व हमारी आवाज को बुलन्द करने में बहुत महत्वपूर्ण है, ताकि यह आवाज, पंचायत, नगरपालिका तक पहुँच सके। इस तरह से हम मिलजुल कर अपनी माँगों को उठा सकते हैं।
- हम लोगों को देखना होगा कि हमारी आवाजों को सुना जा रहा है कि हमारे आवास तथा अन्य आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकारों का उल्लंघन न हो।
- हम उन लोगों से स्वतंत्रता से बात कर सकें जो आवास के अधिकारों पर काम कर रहे हैं।

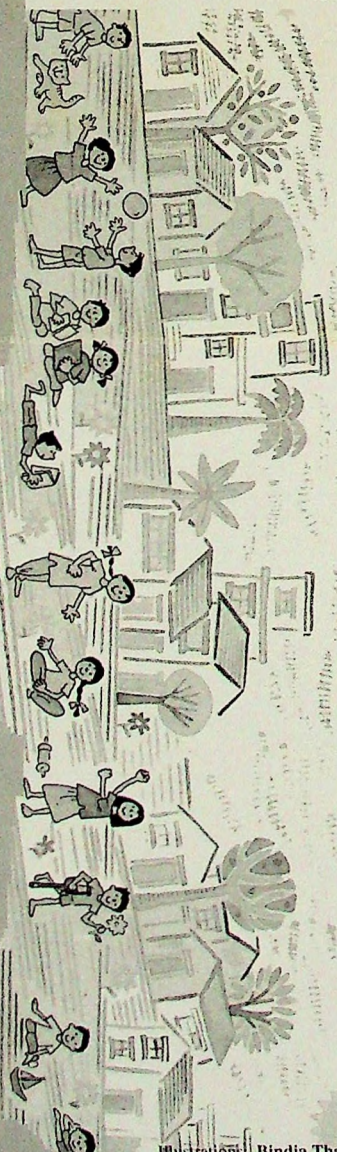
हम बच्चे अपने आवास अधिकारों को कैसे पा सकते हैं।

- हमें अपने अधिकारों और उन्हें पाने-रखने के तरीकों की ज्यादा जानकारी लेनी चाहिये।
- अपने आवास की स्थिति को जानकारी प्राप्त करने और आपस में बातने के लिए सक्रिय होना पड़ेगा।
- हमें अलग-अलग तरीकों से समूहों में संगठित होना चाहिये, और अपने सपनों, अपनी जानकारी, अपने विचारों व अपने सुझावों को आपस में बाँटना चाहिये।

CRC अनुच्छेद-18, 27

“सही सुविधाजनक आवास (पर्याप्त आवास) का मानवाधिकार हर औरत, आदमी, नौजवान और बच्चे का हक है ताकि वह अपने व अपने समुदाय के लिये सुरक्षित आवास पा सकें जहाँ पर वे शांति और आत्म सम्मान के साथ जी सकें।”

बच्चे और आवास अधिकार पर अन्तर्राष्ट्रीय कानूनी दस्तावेज

दुनिया की सभी सरकारों ने (संयुक्त राज्य अमेरिका और सोमालिया को छोड़ कर) बच्चों के अधिकारों के प्रतिज्ञा पत्र (सी०आर०सी०) का समर्थन किया है। सी०आर०सी० सभी बच्चों के जीवन विकास व सुरक्षा को, बच्चों के घर के अधिकारों के साथ जोड़ता है। फिर ऐसे बहुत से मानवाधिकार, कानूनी संसाधन एवं अंतराष्ट्रीय प्रतिबद्धताएँ हैं जो बच्चों के आवास अधिकार से जुड़ते हैं, जैसे

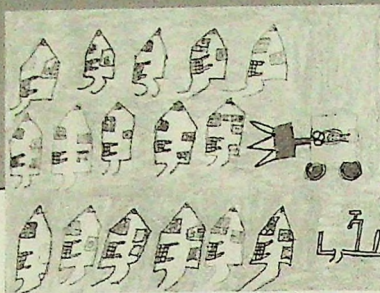
- मानवधिकारों की विश्वव्यापी घोषणा (1948) - अनु० 25
- आर्थिक, समाजिक एवं सांस्कृतिक अधिकारों पर अंतराष्ट्रीय प्रतिज्ञापत्र - अनु० 10.1, 11.1
- आर्थिक, समाजिक एवं सांस्कृतिक अधिकारों पर अंतराष्ट्रीय प्रतिज्ञापत्र (सामान्य टिप्पणी नं० 4 और 7)
- महिलाओं के प्रति हर प्रकार के मतभेद समाप्त करने हेतु अंतराष्ट्रीय सम्मेलन (1979) - (अनु० 14.2)
- रंगभेद के प्रति सभी प्रकार के मतभेद को खत्म करने के लिये अंतराष्ट्रीय सम्मेलन (1965) - [अनु० 5(e)]
- विकास के अधिकारों का घोषणापत्र (1986) - [अनु० 5(1)]
- सामाजिक प्रगति एवं विकास का घोषणापत्र (1996) - [पैरा 8 और 15]
- इस्तनाबुल का मानव आवास पर घोषणापत्र (1996) - [पैरा 8 और 15]
- हेबीटेट एजेंडा (1996) - [पैरा 3, 27, 39, 40 और 15]
- संयुक्त राष्ट्र का पर्यावरण एवं विकास पर सम्मेलन (1996) - [एजेंडा 21]

Source: "Children and the Right to Adequate Housing"-A guide to International Legal Resources by Habitat International Coalition and HAQ: Centre for Child Rights. 2002.

संयुक्त राष्ट्र के खास प्रतिवेदक (पर्याप्त आवास) मिलून कोठारी का संदेश

भूमंडलीय स्तर पर आज हमें इस सच्चाई का सामना करना पड़ रहा है कि गरीबी बढ़ती जा रही है। मानवाधिकारों खास तौर पर आर्थिक, सामाजिक एवं सांस्कृतिक अधिकारों का हनन तेजी से बढ़ता जा रहा है। इस परिपेक्ष्य में, बच्चे जो अपने अधिकारों के प्रति संघर्षरत हैं तथा अपनी आवाज लगातार बुलंद कर रहे हैं, इस बात का एहसास दिलाते हैं कि हमें ऐसी दुनिया बनाने की कोशिश करनी चाहिये, जहाँ वे एक सुरक्षित जगह में शांति से रह सकें, सीख सकें, तंदरुस्त रह सकें व एक खुशनुमा व्यक्तित्व को बढ़ा सकें। दक्षिण एशिया में बच्चों द्वारा आवास के अधिकारों के इर्दगिर्द बच्चों का संगठित होना उनकी आवास की कहानी और विचारों की स्पष्टता का साक्ष्य है। इसलिये यह बहुत जरूरी हो जाता है कि हम सी०आर०सी० के सभी सिद्धांत और व्यवस्थाओं तथा दूसरे मानवधिकारों के यंत्रों को बच्चों के हितों के लिये इस्तेमाल करें तथा मानवाधिकारों की एकजुटता का सम्मान करें। यह सुनिश्चित करें कि ज्यादा से ज्यादा उपलब्ध संसाधनों का इस्तेमाल हो और खासकर बच्चों के दृष्टिकोण को महत्व दिया जाये।

गौतमपुरी, नई दिल्ली से बेदखल किये गये बच्चों का नजरिया (भावनायें)

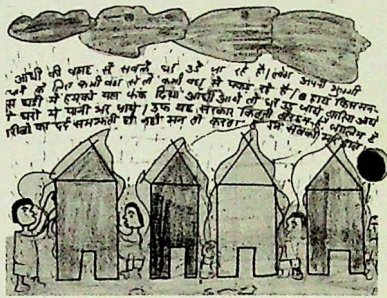
गौतमपुरी में हमारे सभी घरों पर
बुलडोजर चला दिए गए।

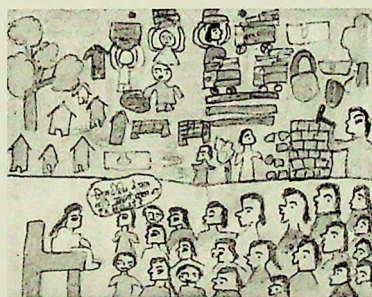
हमारे परिवारों को भलस्वा में पुनर्वास
के लिए 7000 रु० चुकता करने पड़े।

हमें भलस्वा में फँक दिया गया जहाँ किसी भी
तरह की बुनियादी सुविधाएँ नहीं हैं। न पानी, न
खाना, न बिजली यहाँ तक की प्लाट का अलाटमेंट
या जमीन का मालिकाना हक भी नहीं है।

हम लोगों ने कर्ज लेकर कुछ रहने लायक
छप्पर डाल लिए। इसलिये जब तेज आंधी और
बारिश आती है तो हमें छप्परों को पकड़ कर
रखना पड़ता है नहीं तो वे उड़ जायेंगे।

भलस्वा में कोई स्कूल नहीं था और हम अपनी पढ़ाई नहीं छोड़ना चाहते थे। इसलिये हम दिल्ली
की मुख्यमंत्री सहित कई राजनेताओं से मिले और अपनी शिक्षा के अधिकार की मांग की।

चित्रकार - गौतमपुरी (आई.टी.ओ.) के बेदखल बच्चे। स्रोत - अंकुर, नई दिल्ली, भारत।

यह लेखांकन इन संस्थाओं द्वारा तैयार किया गया :

हैबिटेट इंटरनेशनल कोआलिशन

- हाउसिंग एण्ड लेन्ड राइट्स नेटवर्क

माउथ एशिया रिजनल प्रोग्राम टीम : शिवानी भारद्वाज एवं सुदेशना चटर्जी द्वारा ललित। अय्यर
और अल्पा वारा के सहयोग से सी-12, निजामुद्दीन पूर्व, नई दिल्ली-110013, भारत,
ई-मेल: hichrc@ndf.vsnl.net.in

आधार - रोमा (हिन्दी अनुवाद के लिए) केमुर क्षेत्र मजदूर किसान संघर्ष समिति।

अंकुर, जन शिक्षण विभाग, 7/10 सर्वप्रिय विहार, नई दिल्ली-110016,

ई-मेल: ankureducation@vsnl.net

इस प्रकाशन के लिए सहयोग दिया -

प्लान इंटरनेशनल (भारत शाखा),

सी-6/6 सफदरजंग डेवलपमेंट एरिया, नई दिल्ली-110016, ई-मेल:

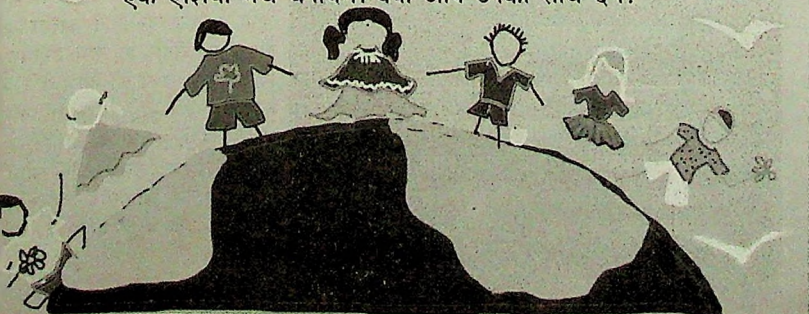
piic@plan_international.org

Plan
Be a part of it.

दक्षिण एशिया में आवासीय अधिकारों की कहानी

- (1) आवास के अधिकारों पर 1980 के दशक के आखिरी वर्षों में कई देशों में अभियान शुरू हुआ।
- (2) इस अभियान का यह नतीजा हुआ कि दक्षिण एशिया में जो संगठन बच्चों के साथ काम कर रहे थे उन्होंने बच्चों के आवास के अधिकारों पर अपने आप को केन्द्रित करना शुरू किया।
- (3) बच्चों ने सुरक्षित घर, भोजन, पानी, अच्छी शिक्षा, स्वास्थ्य सुविधा, साफ सफाई, खेलना व मनोरंजन की बुनियादी सुविधाओं की मांग की।
- (4) इस सब काम ने बच्चों की आवाज़ व दृष्टिकोण का दस्तावेजीकरण किया जैसे कि सन् 1998 में आवास पर आलटरनेट इंडिया (वैकल्पिक भारत) सी०आर०सी० को अपनी रिपोर्ट दी। इस कमेटी ने भारत में आवास को लेकर काफी महत्वपूर्ण अवलोकन किया।
- (5) नेपाल में आयोजित एक क्षेत्रीय कार्यशाला में भारत के वैकल्पिक रिपोर्ट के आधार पर भारतीय अनुभवों का कुछ दक्षिण एशियाई देशों, जैसे नेपाल, श्रीलंका, बांग्लादेश के साथ आदान प्रदान किया गया। इस कार्यशाला से जो घोषणापत्र निकला उसके आधार पर अब दक्षिण एशिया में बच्चों के आवास के अधिकारों पर काम हो रहा है।
- (6) इस तरह की क्षेत्रीय आदान प्रदान की प्रक्रिया, जो विभिन्न समुदायों के बच्चों एवं राष्ट्रों के बीच हुई है, वह दक्षिण एशिया में बच्चों की आवाज़ों को वहां के प्रशासन तक पहुंचा देती है। भूटान के शरणार्थी बच्चे, भारत की बस्तियों के आदिवासी बच्चे (जो बांध के कारण विस्थापित हो रहे हैं) नेपाल की झुग्गी झोपड़ी में रहने वाले बच्चे व श्रीलंका में युद्ध से टूटे हुए बच्चे जब आपस में मिले तो वे एक दूसरे देशों के बच्चों के सपने जानने लगे हैं बच्चे यह जानने लगे हैं कि उन्हें सुरक्षित घर व वातावरण का पूर्ण अधिकार है।
- (7) इन सभी राष्ट्रों के बच्चे सन् 2002 में न्यूयार्क में UNGASS में मिले जहां वे अपने आवास के हक को पाने के लिये अपने अनुभवों को आपस में बाँट सके। आगे भी बच्चे आवास के मुद्दे पर साथ मिलकर एक एशिया मंच बनायेंगे। क्या आप उनका साथ देंगे?

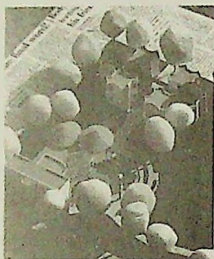

गौतमपुरी से बेदखल किये गये बच्चों ने अपनी शिक्षा के अधिकारों को पूरा करने के लिये सरकार को मजबूर किया। नई दिल्ली के इन बच्चों की सफलता की कहानी जहाँ उन्होंने अपने आवास और उससे सम्बन्धित अधिकारों के लिये खुद संघर्ष किया।

नई दिल्ली गौतमपुरी की झुग्गी झोपड़ी से लोगों को बेदखल करने से पहले उन्हें कोई नोटिस नहीं दिया गया। वहाँ के बच्चों ने अंकुर नामक संस्था के साथ मिलकर राजनेताओं पर दबाव डाला मीडिया के द्वारा विज्ञप्ति देकर तथा दिल्ली उच्च न्यायालय में एक याचिका दायर की। इस दबाव से बच्चों को उनकी पुनर्वास बस्ती के पास स्कूल में दाखिला मिला साथ ही स्कूल बनाने के लिये एक प्लॉट आर्बिट्रिट हुआ तथा एक स्कूल को मिडिल स्कूल से हाईस्कूल बनाने की स्वीकृति मिली।

इस तरह की सफलता ने बच्चों को और भी संघर्ष करने की प्रेरणा दी। साथ ही वे आवास अधिकारों से जुड़े अन्य अधिकारों की भी मांग करने लगे, जैसे रहने की सुरक्षा, पानी इत्यादि की व्यवस्था व कर्ज से सम्बन्धित अधिकार।

रेलवे के प्लेटफार्म में रहने वाले बच्चों ने अपने सपनों का गाँव डिजाइन करने व बनाने में भाग लिया - जिसे नाम दिया गया करम गाँव जो फरीदाबाद (हरियाणा) भारत में है।

करमगाँव

एक स्वयंसेवी संस्था है जिसने यह कार्यक्रम किया। जिसमें गाँव को आत्मनिर्भर बनाने की कल्पना की गई। बाल मजदूरों ने पूरी तरह से अपनी आय अर्जन तथा फैसले लेने में भूमिका निभाई, और अपने निराले घरों के निर्माण में भी उनका पूर्ण सहयोग रहेगा।

बच्चों का माँगपत्र - मुंबई 2002

23 फरवरी 2002 को युवा ने रंगतरंग बाल अधिकार मेला आयोजित किया, जिसमें अपने माँगपत्र में उन्होंने 4 मुद्दे लिखे - शिक्षा, आवास, मूल सुविधा और बाल प्रेमी शहर हों। सामाजिक संस्था युवा बच्चों के आवास के अधिकारों के प्रति प्रतिबद्ध है। वह सड़क पर रहने वाले बच्चों को रहने की जगह (आरामगृह) उपलब्ध करा रही है तथा नये उपयोग कर रही है। बच्चों के लिये नई आश्रय व्यवस्था की गई। इसके साथ ही खुले स्कूल उन बच्चों के लिये चलाये जा रहे हैं जो फुटपाथ पर रहते हैं। इस कार्य में पूरी बस्ती को शामिल किया जाता है। इस संस्था ने आल्टरनेट इंडिया की रिपोर्ट के साथ समन्वय किया 'बच्चे राज्य की खांज में' - ताकि बच्चों के अधिकारों को सुरक्षित करने की जो कमेटी बनी है उसे सूचित किया जा सके कि भारत में बच्चों के आवासीय अधिकार पर ध्यान देना बहुत जरूरी है।

आवास के अधिकार: बच्चों का माँगपत्र

- हर बच्चे को आवास पाने का जन्मसिद्ध अधिकार होना चाहिये, जहाँ से उसे बेदखल करने का डर नहीं होगा।
- हमारे घरों में पूरे परिवार के लिये आराम से बैठने व सोने के लिय पर्याप्त जगह होनी चाहिये।
- हमारे आवास के आसपास ऐसी जगह होनी चाहिये जहाँ हम पेड़ लगा सके, सैर करने और खेलने जा सके।
- सरकार द्वारा सड़क पर रहने वाले सभी बच्चों के लिये सामूहिक रूप से घर मिलने चाहिये, रोजगार मिलने चाहिये तथा छोटे बच्चों के लिये आश्रय मिलने चाहिए जिससे उनकी जरूरतें पूरी हो सके।

नेपाल

नेपाल के बच्चे भी अपने आवास अधिकारों को पाने के लिये लोक संघर्ष भाग ले रहे हैं। अंतरराष्ट्रीय बाल दिवस के उपलक्ष्य में **लूमन्ती** (एक स्वयंसेवी संस्था जो झुग्गी झोंपड़ी में काम करती है) ने बच्चों की साईकिल रैली निकाली व प्रधानमंत्री को एक पत्र में बच्चों के लिये मुफ्त प्राथमिक शिक्षा तथा सुरक्षित घर के अधिकार की मांग की।

काठमांडू में **CWIN** द्वारा नवम्बर 2001 में आयोजित कार्यशाला में बच्चों को आवासीय अधिकारों का अंतरराष्ट्रीय कानून आधार के बारे में जानकारी दी गई। आवास के अधिकारों के ऊपर आयोजित भारत और नेपाल के बच्चों के आदान प्रदान से भी यहां के बच्चों को काफी जानकारी मिली।

साईकिल द्वारा रैली निकालने वाले बच्चों को आवास अधिकार पर कैसे पेश करने के लिये सरकार ने आमंत्रित किया, इस बातचीत ने मेयर को बेदखली के मुद्दे पर कुछ ठोस कदम लेने पर मजबूर किया। अन्य जगहों पर जहां बेदखली का खतरा था, वहां बच्चों की जानकारी से स्थानीय नेताओं ने प्रशासन पर दबाव डाला कि बच्चों की परीक्षा खत्म होने तक बेदखली न आये। सरकार को स्थानीय लोगों के दबाव को मानना पड़ा और बेदखली को फिलहाल रद्द कर दिया गया।

फरवरी 2002 में झापा में एक कार्यशाला का आयोजन नेपाल में झुग्गी झोंपड़ी तथा सड़क में रहने वाले बच्चे व भूटान के शरणार्थी बच्चों के आपस में आदान प्रदान को लेकर हुआ, इस जानकारी के मिलने से बच्चों के मां बाप ने प्रशासन पर स्थायी घर उपलब्ध होने तक किराये के मकान में रहने की मांग की, जिसमें उन्हें सफलता मिली।

श्रीलंका

श्रीलंका में 1980 के दशक में 270,000 से भी ज्यादा बच्चे मिलेटरी आपरेशन की वजह से विस्थापित हुये ऐसे शांति क्षेत्र एल.टी.टी.ई. एवं मिलेटरी द्वारा आपसी समझौते में रखे गये जो सिर्फ बच्चों और समुदायों के लिये बने थे, इन इलाकों को युद्ध मुक्त क्षेत्र घोषित करने का अभियान चलाया गया। यह अभियान कुछ समय तक सफल रहा परन्तु बाद में वहां हिंसा हो गई।

श्रीलंका में ज्यादा से ज्यादा बच्चे शांति चाहते हैं। इसलिये शांतिपूर्ण क्षेत्र 1सर्फ श्रीलंका में ही जरूरत नहीं है बल्कि उन सभी युद्धग्रस्त इलाकों में है जहां युद्ध की वजह से बच्चों का खतरा रहता है तथा उन्हें युद्ध के लिये इस्तेमाल किया जाता है। इन सब समस्याओं के श्रीलंका बाल संसद ने कुछ समाधान पेश किये।

- अच्छी शिक्षा सभी को उपलब्ध हो।
- सभी को आर्थिक मदद एवं सहयोग मिले।
- बच्चों को शोषण से बचाया जा सके तथा भेदभाव खत्म किया जाये।
- बच्चों की देखभाल व सुरक्षा को सुनिश्चित किया जाये।
- युद्ध को खत्म किया जाये तथा युद्ध से पीड़ित लोगों की सहायता की जाये।
- रोजगार एवं दक्ष प्रशिक्षण मिले।

प्लान इंटरनेशनल द्वारा बच्चों के लिये आवास एवं पर्यावरण कार्यक्रम सोचते वक्त उनके दृष्टिकोण को भी पूरी तरह शामिल किया गया तथा आवास के कार्यक्रम के साथ शिक्षा व स्वास्थ्य का ध्यान रखा गया। आज पुनर्वास और अपने देश वापस जाने को बच्चों की अभिलाषा की पहचान एवं प्रतिनिधित्व करना बेहद जरूरी है। यह साफ है कि आवास अधिकार का विकास कार्य श्रीलंका के बच्चों के लिये एक चुनौतीपूर्ण कार्य है जिसे अभी काफी और जगहों से उठाया जाना चाहिये। श्रीलंका के बच्चे एक बार फिर से सही कदम के लिये प्रेरित कर सकते हैं।

भूटानी बच्चे झापा नेपाल में उन शरणार्थी शिविरों में रह रहे हैं जिनकी निगरानी संयुक्त राष्ट्र संघ का शरणार्थी कमीशन (UNHCR) कर रहा है। लगभग 1,20,000 शरणार्थी नेपाल एवं भारत के अन्य जगहों पर रह रहे हैं। इनमें 45% बच्चे हैं। एच.आई.सी. द्वारा दक्षिण भूटान में को गई जाँच की रिपोर्ट में बताया गया है कि उत्तरी भूटानियों को शरणार्थियों की जमीनों पर पुनर्वासित किया गया है।

Peter Krohn

शरणार्थी शिविरों में रहने वाले सभी बड़े और बच्चे अपने वतन में अपनी पुरतैनी जमीनों पर वापिस जाना चाहते हैं जहाँ से उन्हें बेदखल कर दिया गया था, वे अपने आवास एवं भू-अधिकार पाना चाहते हैं।

अपने देशवापिस लौटने के लिये बच्चे सरकार के साथ बातचीत कर रहे हैं व संगठित हो रहे हैं। सरकार उनको सम्मान से अपने देश लौटने दे। अपने एक पत्र में बच्चों ने आवास एवं भूमि के अधिकार पर संयुक्त राष्ट्र के खास प्रतिवेदक (पर्याप्त आवास), बच्चों के अधिकारों की समिति के सभापति तथा संयुक्त राष्ट्र के मानवाधिकार आयोग के आफिस जेनेवा में अपनी मांगों को भजबूती से रखते हुये अनुरोध किया है, कि ये सब संस्थाये उनको भूटान वापसी को सुनिश्चित करें व भूटान की सरकार से भूमि एवं आवास के अधिकारों को संयुक्त राष्ट्र के बच्चों के अधिकारों पर हुये सम्मेलन का आधार मानते हुये भूटान की सरकार के ऊपर दबाव डालें।

बच्चों ने एक याचिका अपने बाल प्रतिनिधि गंगा अधिकारी के द्वारा संयुक्त राष्ट्र बाल अधिकार सम्मेलन में भिजवाई। यह काम इतना सफल रहा कि संयुक्त राष्ट्र संघ के बड़े अधिकारियों ने यह तय किया कि UNHCR भूटानो शरणार्थी मुद्दों पर वार्ता 2005 के स्थान पर 2003 में आयोजित होगा।

बांग्लादेश

Jad Davenport (VH)

बांग्लादेश की सरकार ने गरीबी उन्मूलन के लिये कई कार्यक्रम तैयार किये हैं, जिससे कि शहरों की तरफ जाने वाले लोगों में कमी आये। ऐसी करने की जरूरत है जहाँ आवास के अधिकार को भूमि के अधिकार के साथ जोड़ा जाये ताकि भूस्वामित्व में असमानता को समाप्त किया जाये। ढाका में 70 फीसदी भूमि निजी सम्पत्ति है। शहरों में रहने वाले बड़ी तादाद के गरीबों के पास रहने के कोई सबूत नहीं है।

सन् 2002 में 58,296 बच्चों को अपनी जगह से बिना किसी सुरक्षा एवं पुनर्वास के बेदखल किया। वहाँ पर बच्चों को अपने आवास के अधिकारों के प्रति संगठित होने की जरूरत है। UBINIG द्वारा एक सर्वे में मजदूरों के बच्चों ने जो ढाका के झीलकपाट एवं MCC कैम्प में रहते हैं, अपनी इच्छाओं को व्यक्त करते हुये कहा कि वे लोग अच्छी जगहों पर रहना चाहते हैं तथा अपने भविष्य के लिये पूरी शिक्षा पाना चाहते हैं।

इस झुग्गी झोपड़ी में से 25 बच्चे (7-12 उम्र के बीच) अपने पुरतैनी गांवों में छुट्टियों के दौरान गये जिसमें से 9 बच्चे वहीं पर रह गये, वापिस नहीं आये। इन बच्चों ने गांव के वातावरण को रहने के लिये चुना, जहाँ उनके बड़े परिवार है तथा ढेर सारे फलों के पेड़ हैं।

ढाका की झुग्गी के इन बच्चों ने यह महसूस किया कि उनका भविष्य उनके संगठित होने के बगैर नहीं सुधर सकता। उनके अनुसार दक्षिण एशिया के देशों में बच्चों के भूमि एवं आवास अधिकारों से जो काम हो रहा है उनसे उन्हें सीखना चाहिये।

child Health Right

Dn A.R. Sreedhara's
OHP Sheets on

child →

child health vs Adult health

CH 8.23

child Death vs Adult death.

Under 5 in India 65%.

under 1 20%.

● Skin d's, xerophthalmia, Bacterial ^{fungi, parasitic} viral injections
● Malnutrition.

Nutrition deficiency & injection.

Env & health.

Disparities

Paradigm.

Individual -	community
patient -	person/ people.
Disease -	the living
providing -	Enabling.
Drugs/ Tech -	knowledge/ social processes
predominant phy -	phy, Mental, social, political Spiritual, ecological.
professional control -	
of skill & knowledge -	Demystification & greater acceptability & lay skills & knowledge.
Biocellular research -	Societal / behavioural research

Principles of primary Health care.

1. Equitable distribution.
2. community participation.
3. Intersectoral co-ordination.
4. Appropriate technology.

Antenatal care

Pg - 315 .

child - ing.

Factors contributing for IMR

Biological

Birth weight, age of the mother, order of birth, interval between births, multiple births, family size, high fertility.

Economic

Social and cultural

Breast feeding, religion, illiteracy, ignorance, sex of the baby, broken family, illegitimacy, brutal habits and customs, indigenous dai, lack of trained personnel, bad environmental sanitation.

Causes of INFANT MORTALITY.

1. Immaturity
2. Birth injury and difficult labour
3. Congenital anomalies
4. Haemolytic diseases of new born
5. Enteritis and other diarrhoeal diseases
6. Respiratory tract infection
7. Communicable diseases
8. Malnutrition
9. Accidents
10. Adverse environmental health hazards.

Preventive measures - Efficient MCH services

Nutrition - pre-natal

Immunization

Growth monitoring

Breast feeding

Improvement of standard of living

Health education.

RIGHTS OF THE CHILD

Article 24

1. States Parties recognize the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health and to facilities for the treatment of illness and rehabilitation of health. States Parties shall strive to ensure that no child is deprived of his or her right of access to such health care services.
2. States Parties shall pursue full implementation of this right, and in particular, shall take appropriate measures:
 - a) To diminish infant and child mortality;
 - b) To ensure the provision of necessary medical assistance and health care to all children with emphasis on the development of primary health care;
 - c) To combat disease and malnutrition, including within the framework of primary health care, through, inter alia, the application of readily available technology and through the provision of adequate nutritious foods and clean drinking water, taking into consideration the dangers and risks of environmental pollution;
 - d) To ensure appropriate pre-natal and post-natal health care for mothers;
 - e) To ensure that all segments of society, in particular parents and children, are informed, have access to education and are supported in the use of basic knowledge of child health and nutrition, the advantages of breast-feeding, hygiene and environmental sanitation and the prevention of accidents;
 - f) To develop preventive health care, guidance for parents and family planning education and services.
3. States Parties shall take all effective and appropriate measures with a view to abolishing traditional practices prejudicial to the health of children.
4. States Parties undertake to promote and encourage international co-operation with a view to achieving progressively the full realization of the right recognized in the present article. In this regard, particular account shall be taken of the needs of developing countries.

ANTENATAL CARE

OBJECTIVES

1. To promote, protect and maintain the health of the mother during pregnancy;
2. To detect "high risk" cases and give them special attention;
3. To foresee complications and prevent them;
4. To remove anxiety and dread associated with delivery;
5. To reduce maternal and infant mortality and morbidity;
6. To teach the mother elements of child care, nutrition, personal hygiene and environmental sanitation;
7. To sensitise the mother to the need for family planning including advice to cases seeking medical termination of pregnancy; and
8. To attend to the under-fives accompanying the mother.

POSTNATAL CARE

Care of the Mother

1. To prevent complications of the postpartal period;
2. To provide care for the rapid restoration of the mother to optimum health;
3. To check adequacy of breast feeding;
4. To provide family planning services;
5. To provide basic health education to mother/family.

SCHOOL HEALTH SERVICE

Some Aspects of a school health service are as follows:

1. Health appraisal of school children and school personnel
2. Remedial measures and follow-up
3. Prevention of communicable diseases
4. Healthful school environment
5. Nutritional services
6. First aid and emergency care
7. Mental health
8. Dental health
9. Eye health
10. Health education
11. Education of handicapped children
12. Proper maintenance and use of health records.

BEHAVIOUR PROBLEMS

The behaviour problems in children may be classified as below:

Problems Antisocial in Nature : Stealing, lying, gambling, cruelty, sexual offenses, destructiveness.

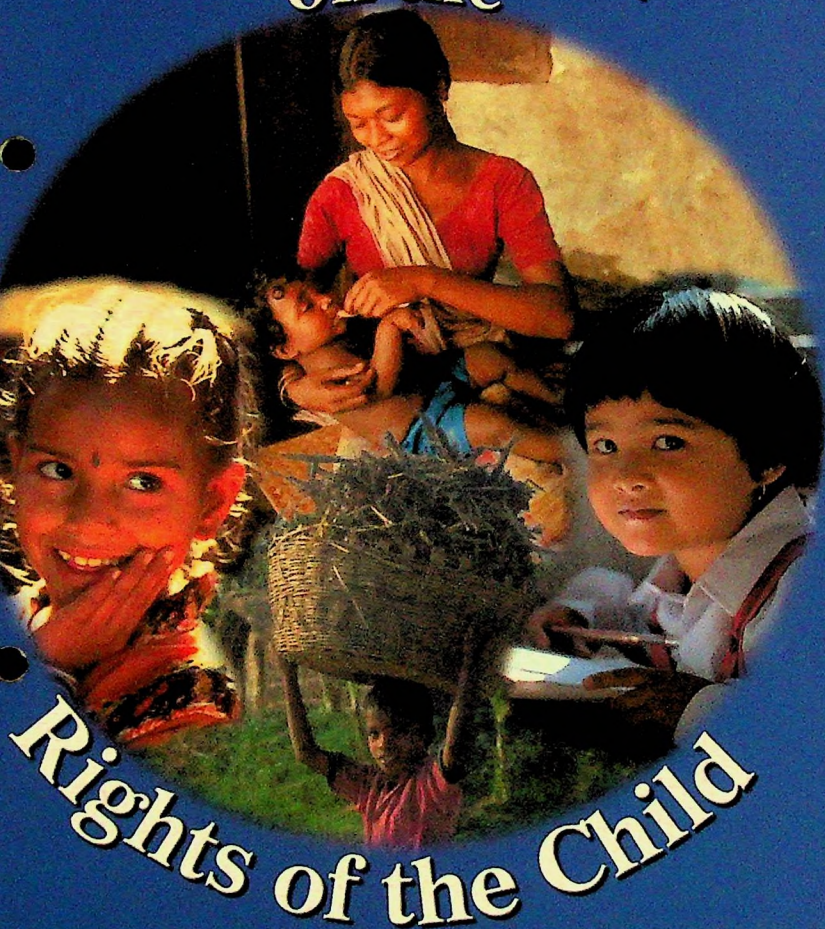
Habit disorders : Thumb sucking, nail biting, bed-wetting, masturbation.

Personality Disorders : Jealousy, temper-tantrums, timidity, shyness, day-dreaming, fears and anxieties, unsociability, hysterical manifestations.

Psychosomatic Complaints : Tremors, headache, asthma, depression, delusion, hallucinations.

Educational Difficulties : Backwardness in studies, school phobia, school failures, etc.

Convention
on the

Rights of the Child

* THE CONSTITUTION OF INDIA *

The State shall, in particular, direct its policy towards securing:

(.) that the health and strength of workers, men and women, and the tender age of children are not abused and the citizens are not forced by economic necessity to enter avocations unsuited to their age or strength;

(..) that children are given opportunities and facilities to develop in a healthy manner and in conditions of freedom and dignity and childhood and youth are protected against exploitation and against moral and material abandonment.

- Excerpt from Article 39,
Directive Principles of State Policy

10/12/01

***The Government of
India acceded to
this convention on
11 December, 1992***

CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD
Adopted by the General Assembly of the
United Nations on 20 November 1989

PREAMBLE

The States Parties to the present Convention,

Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,

Bearing in mind that the peoples of the United Nations have, in the Charter, reaffirmed their faith in fundamental human rights and in the dignity and worth of the human person, and have determined to promote social progress and better standards of life in larger freedom,

Recognising that the United Nations has, in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenants on Human Rights, proclaimed and agreed that everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth therein, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status,

Recalling that, in the Universal Declaration of Human Rights, the United Nations has proclaimed that childhood is entitled to special care and assistance,

Convinced that the family, as the fundamental group of society and the natural environment for the growth and well-being of all its members and particularly children, should be afforded the necessary protection and assistance so that it can fully assume its responsibilities within the community,

Recognising that the child, for the full and harmonious development of his or her personality, should grow up in a family environment, in an atmosphere of happiness, love and understanding,

Considering that the child should be fully prepared to live an individual life in society, and brought up in the spirit of the ideals proclaimed in the Charter of the United Nations, and in particular in the spirit of peace, dignity, tolerance, freedom, equality and solidarity,

Bearing in mind that the need to extend particular care to the child has been stated in the Geneva Declaration of the Rights of the Child of 1924 and in the Declaration of the Rights of the Child adopted by the General Assembly on 20 November 1959 and recognised in the Universal Declaration of Human Rights, in the International Covenant on Civil and Political Rights (in particular in articles 23 and 24), in the International Covenant on Economic, Social and Cultural rights (in particular in article 10) and in the statutes and relevant instruments of specialized agencies

and international organizations concerned with welfare of children,

Bearing in mind that, as indicated in the Declaration of the Rights of the Child, "the child, by reason of his physical and mental immaturity, needs special safeguards and care, including appropriate legal protection, before as well as after birth",

Recalling the provisions of the Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with Special Reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally; the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules); and the Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict,

Recognising that, in all countries in the world, there are children living in exceptionally difficult conditions, and that such children need special consideration, Taking due account of the importance of the traditions and cultural values of each people for the protection and harmonious development of the child,

Recognising the importance of international co-operation for improving the living conditions of children in every country, in particular in the developing countries,

Have agreed as follows:

Part I

Article 1

For the purposes of the present Convention, a child means every human being below the age of 18 years unless, under the law applicable to the child, majority is attained earlier.

Article 2

1. States Parties shall respect and ensure the rights set forth in the present Convention to each child within their jurisdiction without discrimination of any kind, irrespective of the child's or his or her parent's or legal guardian's race colour, sex, language, religion political or other opinion, national, ethnic or social origin, property, disability, birth or other status.
2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that the child is protected against all forms of discrimination or punishment on the basis of the status, activities, expressed opinions, or beliefs of the child's parents, legal guardians, or family members.

Article 3

1. In all action concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration.
2. States Parties undertake to ensure the child such protection and care as is necessary for his or her well-being, taking into account the rights and duties of his or her parents, legal guardians, or other individuals legally responsible for him or her, and to this end, shall take all appropriate legislative and administrative measures.
3. States Parties shall ensure that the institutions, services and facilities responsible for the care or protection of children shall conform with the standards established by competent authorities, particularly in the areas of safety, health, in the number and suitability of their staff as well as competent supervision.

Article 4

States Parties shall undertake all appropriate legislative, administrative, and other measures for the implementation of the rights recognised in the present Convention. With regard to economic, social and cultural rights, States Parties shall undertake such measures to the maximum extent of their available resources and, where needed, within the framework of international co-operation.

Article 5

States Parties shall respect the responsibilities, rights and duties of parents or, where applicable, the members of the extended family or community as provided for by local custom, legal guardians or other persons legally responsible for the child, to provide, in a manner consistent with the evolving capacities of the child, appropriate direction and guidance in the exercise by the child of the rights recognised in the present Convention.

Article 6

1. States parties recognise that every child has the inherent right to life.
2. States Parties shall ensure to the maximum extent possible the survival and development of the child.

Article 7

1. The child shall be registered immediately after birth and shall have the right from birth to a name, the right to acquire a nationality and, as far as possible, the right to know and be cared for by his or her parents.
2. States Parties shall ensure the implementation of these rights in accordance with their national law and their obligations under the relevant international instruments in this field, in particular where the child would otherwise be stateless.

Article 8

1. States Parties undertake to respect the right of the child to preserve his or her identity, including nationality, name and family relations as recognised by law without unlawful interference.
2. Where a child is illegally deprived of some or all of the elements of his identity, States Parties shall provide appropriate assistance and protection, with a view to speedily re-establishing his or her identity.

Article 9

1. States Parties shall ensure that a child shall not be separated from his or her parents against their will, except when competent authorities subject to judicial review determine, in accordance with applicable law and procedures, that such separation is necessary for the best interests of the child. Such determination may be necessary in a particular case such as one involving abuse or neglect of the child by the parents, or one where the parents are living separately and a decision must be made as to the child's place of residence.
2. In any proceedings pursuant to paragraph 1 of the present article, all interested parties shall be given an opportunity to participate in the proceedings and make their views known.

3. States Parties shall respect the right of the child who is separated from one or both parents to maintain personal relations and direct contact with both parents on a regular basis except if it is contrary to the child's best interests.
4. Where such separation results from any action initiated by a State Party, such as the detention, imprisonment, exile, deportation or death (including death arising from any cause while the person is in the custody of the State) of one or both parents or of the child, that State Party shall, upon request, provide the parents, the child or, if appropriate, another member of the family with the essential information concerning the whereabouts of the absent member(s) of the family unless the provision of the information would be detrimental to the well-being of the child. States Parties shall further ensure that the submission of such a request shall of itself entail no adverse consequences for the person(s) concerned.

Article 10

1. In accordance with the obligation of States Parties under article 9, paragraph 1, applications by a child or his or her parents to enter or leave a State Party for the purpose of family re-unification shall be dealt with by States Parties in a positive, humane and expeditious manner. States Parties shall further ensure that the submission of such a request shall entail no adverse consequences for the applicants and for the members of their family.
2. A child whose parents reside in different States shall have the right to maintain on a regular basis, save in exceptional circumstances, personal relations and direct contacts with both parents. Towards that end and in accordance with the obligation of States Parties under article 9, paragraph 1, States Parties shall respect the right of the child and his or her parents to leave any country, including their own, and to enter their own country. The right to leave any country shall be subject only to such restrictions as are prescribed by law and which are necessary to protect the national security, public order (ordre public), public health or morals or the rights and freedoms of others and are consistent with the other rights recognised in the present Convention.

Article 11

1. States Parties shall take measures to combat the illicit transfer and non-return of children abroad.
2. To this end, States Parties shall promote the conclusion of bilateral or multilateral agreements or accession to existing agreements.

Article 12

1. States Parties shall assure to the child who is capable of forming his or her own views the right to express those views freely in all matters affecting the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

2. For this purpose, the child shall in particular be provided the opportunity to be heard in any judicial and administrative proceedings affecting the child, either directly, or through a representative or an appropriate body, in a manner consistent with the procedural rules of national law.

Article 13

1. The child shall have the right to freedom of expression; this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of the child's choice.
2. The exercise of this right may be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary:
 - (a) For respect of the rights or reputations of others; or
 - (b) For the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals.

Article 14

1. States Parties shall respect the right of the child to freedom of thought, conscience and religion.
2. States Parties shall respect the rights and duties of the parents and, when applicable, legal guardians, to provide direction to the child in the exercise of his or her right in a manner consistent with the evolving capacities of the child.
3. Freedom to manifest one's religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary to protect public safety, order, health or morals, or the fundamental rights and freedoms of others.

Article 15

1. States Parties recognise the rights of the child to freedom of association and to freedoms of peaceful assembly.
2. No restrictions may be placed on the exercise of these rights other than those imposed in conformity with the law and which are necessary in a democratic society in the interests of national security or public safety, public order (ordre public), the protection of public health or morals or the protection of the rights and freedoms of others.

Article 16

1. No child shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his or her privacy, family, home or correspondence, nor, to unlawful attacks on his or her honour and reputation.

2. The child has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

Article 17

States Parties recognise the important function performed by the mass media and shall ensure that the child has access to information and material from a diversity of national and international sources, especially those aimed at the promotion of his or her social, spiritual and moral well-being and physical and mental health. To this end States Parties shall;

- (a) Encourage the mass media to disseminate information and material of social and cultural benefit to the child and in accordance with the spirit of article 29;
- (b) Encourage international co-operation in the production, exchange and dissemination of such information and material from a diversity of cultural, national and international sources;
- (c) Encourage the production and dissemination of children's books;
- (d) Encourage the mass media to have particular regard to the linguistic needs of the child who belongs to a minority group or who is indigenous;
- (e) Encourage the development of appropriate guidelines for the protection of the child from information and material injurious to his or her well-being, bearing in mind the provisions of articles 13 and 18.

Article 18

1. States Parties shall use their best efforts to ensure recognition of the principle that both parents have common responsibilities for the upbringing and development of the child. Parents or, as the case may be, legal guardians, have the primary responsibility for the upbringing and development of the child. The best interests of the child will be their basic concern.
2. For the purpose of guaranteeing and promoting the rights set forth in the present Convention, States Parties shall render appropriate assistance to parents and legal guardians in the performance of their child-rearing responsibilities and shall ensure the development of institutions, facilities and services for the care of children.
3. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that children of working parents have the right to benefit from child-care services and facilities for which they are eligible.

Article 19

1. States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to protect the child from all forms of physical or mental violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation including sexual abuse, while in the care of parents(s), legal guardian(s) or any other person who has the care of the child.

2. Such protective measures should, as appropriate, include effective procedures for the establishment of social programmes to provide necessary support for the child and for those who have the care of the child, as well as for other forms of prevention and for identification, reporting, referral, investigation, treatment, and follow-up of instances of child maltreatment described heretofore, and, as appropriate, for judicial involvement.

Article 20

1. A child temporarily or permanently deprived of his or her family environment, or in whose own best interests cannot be allowed to remain in that environment, shall be entitled to special protection and assistance provided by the State.
2. States Parties shall in accordance with their national laws ensure alternative care for such a child.
3. Such care could include, inter alia, foster placement, Kafala of Islamic Law, adoption or if necessary, placement in suitable institutions for the care of children. When considering solutions, due regard shall be paid to the desirability of continuity in a child's upbringing and to the child's ethnic, religious, cultural and linguistic background.

Article 21

States Parties which recognise and/or permit the system of adoption shall ensure that the best interests of the child shall be the paramount consideration and they shall:

- (a) Ensure that the adoption of a child is authorized only by competent authorities who determine, in accordance with applicable law and procedures and on the basis of all pertinent and reliable information, that the adoption is permissible in view of the child's status concerning parents, relatives and legal guardians and that, if required, the persons concerned had given their informed consent to the adoption on the basis of such counselling as may be necessary;
- (b) Recognise that inter-country adoption may be considered as an alternative means of child's care, if the child cannot be placed in a foster or an adoptive family or cannot in any suitable manner be cared for in the child's country of origin;
- (c) Ensure that the child concerned by inter-country adoption enjoys safeguards and standards equivalent to those existing in the case of national adoption;
- (d) Take all appropriate measures to ensure that, in inter-country adoption, the placement does not result in improper financial gain for those involved in it;
- (e) Promote, where appropriate, the objectives of the present article by concluding bilateral or multilateral arrangements or agreements, and endeavour, within this framework, to ensure that the placement of the child in another country is carried out by competent authorities or organs.

Article 22

1. States Parties shall take appropriate measures to ensure that a child who is seeking refugee status or who is considered a refugee in accordance with applicable international or domestic law and procedures shall, whether unaccompanied or accompanied by his or her parents or by any other person, receive appropriate protection and humanitarian assistance in the enjoyment of applicable rights set forth in the present Convention and in other international human rights or humanitarian instruments to which the said States are Parties.
2. For this purpose, States Parties shall provide, as they consider appropriate co-operation in any efforts by the United Nations and other competent inter-governmental organizations or non-governmental organizations co-operating with the United Nations to protect and assist such a child and to trace the parents or other members of the family of any refugee child in order to obtain information necessary for reunification with his or her family. In cases where no parents or other members of the family can be found, the child shall be accorded the same protection as any other child permanently or temporarily deprived of his or her family environment for any reason, as set forth in the present Convention.

Article 23

1. States Parties recognise that a mentally or physically disabled child should enjoy a full and decent life, in conditions which ensure dignity, promote self-reliance and facilitate the child's active participation in the community.
2. States Parties recognise the right of the disabled child to special care and shall encourage and ensure the extension, subject to available resources, to the eligible child and those responsible for his or her care, of assistance for which application is made and which is appropriate to the child's condition and to the circumstances of the parents or others caring for the child.
3. Recognising the special needs of a disabled child, assistance extended in accordance with paragraph 2 of the present article shall be provided free of charge, wherever possible, taking into account the financial resources of the parents or others caring for the child, and shall be designed to ensure that the disabled child has effective access to and receives education, training, health care services, rehabilitation services, preparation for employment and recreation opportunities in a manner conducive to the child's achieving the fullest possible social integration and individual development, including his or her cultural and spiritual development.
4. States Parties shall promote, in the spirit of international co-operation, the exchange of appropriate information in the field of preventive health care and of medical, psychological and functional treatment of disabled children, including dissemination of and access to information concerning methods of rehabilitation, education and vocational services, with the aim of enabling States Parties to improve their capabilities and skills and to widen their experience in these areas. In this regard, particular account shall be taken of the needs of developing countries.

Article 24

1. States Parties recognise the right of the child to the enjoyment of the highest attainable standard of health and to facilities for the treatment of illness and rehabilitation of health. States Parties shall strive to ensure that no child is deprived of his or her right of access to such health care services.
2. States Parties shall pursue full implementation of this right and, in particular, shall take appropriate measures:
 - (a) To diminish infant and child mortality;
 - (b) To ensure the provision of necessary medical assistance and health care to all children with emphasis on the development of primary health care;
 - (c) To combat disease and malnutrition, including within the framework of primary health care, through, inter alia, the application of readily available technology and through the provision of adequate nutritious foods and clean drinking water, taking into consideration the dangers and risks of environmental pollution;
 - (d) To ensure appropriate pre-natal and post-natal health care for mothers;
 - (e) To ensure that all segments of society, in particular parents and children, are informed, have access to education and are supported in the use of basic knowledge of child health and nutrition, the advantages of breast-feeding, hygiene and environmental sanitation and the prevention of accidents;
 - (f) To develop preventive health care, guidance for parents and family planning education and services.
3. States Parties shall take all effective and appropriate measures with a view to abolishing traditional practices prejudicial to the health of children.
4. States Parties undertake to promote and encourage international co-operation with a view to achieving progressively the full realization of the right recognised in the present article. In this regard, particular account shall be taken of the needs of developing countries.

Article 25

States Parties recognise the right of a child who has been placed by the competent authorities for the purposes of care, protection or treatment of his or her physical or mental health, to a periodic review of the treatment provided to the child and all other circumstances relevant to his or her placement.

Article 26

States Parties shall recognise for every child the right to benefit from social security, including social insurance, and shall take the necessary measures to achieve the full realization of this right in accordance with their national law.

2. The benefits should, where appropriate, be granted, taking into account the resources and the circumstances of the child and persons having responsibility for the maintenance of the child, as well as any other consideration relevant to an application for benefits made by or on behalf of the child.

Article 27

1. States Parties recognise the right of every child to a standard of living adequate for the child's physical, mental, spiritual, moral and social development.
2. The parents(s) or others responsible for the child have the primary responsibility to secure, within their abilities and financial capacities, the conditions of living necessary for the child's development.
3. States Parties, in accordance with national conditions and within their means, shall take appropriate measures to assist parents and others responsible for the child to implement this right and shall in case of need provide material assistance and support programmes, particularly with regard to nutrition, clothing and housing.
4. States Parties shall take all appropriate measures to secure the recovery of maintenance for the child from the parents or other persons having financial responsibility for the child, both within the State Party and from abroad. In particular, where the person having financial responsibility for the child lives in a State different from that of the child, States Parties shall promote the accession to international agreements or the conclusion of such agreements, as well as the making of other appropriate arrangements.

Article 28

1. States Parties recognise the right of the child to education, and with a view to achieving this right progressively and on the basis of equal opportunity, they shall, in particular:
 - (a) Make primary education compulsory and available free to all;
 - (b) Encourage the development of different forms of secondary education, including general and vocational education, make them available and accessible to every child, and take appropriate measures such as the introduction of free education and offering financial assistance in case of need;
 - (c) Make higher education accessible to all on the basis of capacity by every appropriate means;
 - (d) Make education and vocational information and guidance available and accessible to all children;
 - (e) Take measures to encourage regular attendance at schools and the reduction of drop-out rates.

2. States Parties shall take all appropriate measures to ensure that school discipline is administered in a manner consistent with the child's human dignity and in conformity with the present Convention.
3. States Parties shall promote and encourage international co-operation in matters relating to education, in particular with a view to contributing to the elimination of ignorance and illiteracy throughout the world and facilitating access to scientific and technical knowledge and modern teaching methods. In this regard, particular account shall be taken of the needs of developing countries.

Article 29

1. States Parties agree that the education of the child shall be directed to:
 - (a) The development of the child's personality, talents and mental and physical abilities to their fullest potential;
 - (b) The development of respect for human rights and fundamental freedoms, and for the principles enshrined in the Charter of the United Nations;
 - (c) The development of respect for the child's parents, his or her own cultural identity, language and values, for the national values of the country in which the child is living, the country from which he or she may originate, and for civilizations different from his or her own;
 - (d) The preparation of the child for responsible life in a free society, in the spirit of understanding, peace, tolerance, equality of sexes, and friendship among all peoples, ethnic, national and religious groups and persons of indigenous origin;
 - (e) The development of respect for the natural environment.
2. No part of the present article or article 28 shall be construed so as to interfere with the liberty of individuals and bodies to establish and direct educational institutions, subject always to the observance of the principles set forth in paragraph 1 of the present article and to the requirements that the education given in such institutions shall conform to such minimum standards as may be laid down by the State.

Article 30

In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities or persons of indigenous origin exist, a child belonging to such a minority or who is indigenous shall not be denied the right, in community with other members of his or her group, to enjoy his or her own culture, to profess and practice his or her own religion, or to use his or her own language.

Article 31

1. States Parties recognise the right of the child to rest and leisure, to engage in play and recreational activities appropriate to the age of the child and to participate freely in cultural life and the arts.
2. States Parties shall respect and promote the right of the child to participate fully in cultural and artistic life and shall encourage the provision of appropriate and equal opportunities for cultural, artistic, recreational and leisure activity.

Article 32

1. States Parties recognise the right of the child to be protected from economic exploitation and from performing any work that is likely to be hazardous or to interfere with the child's education, or to be harmful to the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development.
2. States Parties shall take legislative, administrative, social and educational measures to ensure the implementation of the present article. To this end, and having regard to the relevant provisions of other international instruments, States Parties shall in particular:
 - (a) Provide for a minimum age or minimum ages for admissions to employment;
 - (b) Provide for appropriate regulation of the hours and conditions of employment;
 - (c) Provide for appropriate penalties or other sanctions to ensure the effective enforcement of the present article.

Article 33

States Parties shall take all appropriate measures including legislative, administrative, social and educational measures to protect children from the illicit use of narcotic drugs and psychotropic substances as defined in the relevant international treaties and to prevent the use of children in the illicit production and trafficking of such substances.

Article 34

States Parties undertake to protect the child from all forms of sexual exploitation and sexual abuse. For these purposes, States Parties shall in particular take all appropriate national, bilateral and multilateral measures to prevent:

- (a) The inducement or coercion of a child to engage in any unlawful sexual activity;
- (b) The exploitative use of children in prostitution or other unlawful sexual practices;
- (c) The exploitative use of children in pornographic performances and materials.

Article 35

States Parties shall take all appropriate national, bilateral and multilateral measures to prevent the abduction of, the sale of or traffic in children for any purpose or in any form.

Article 36

States Parties shall protect the child against all other forms of exploitation prejudicial to any aspects of the child's welfare.

Article 37

States Parties shall ensure that:

- (a) No child shall be subjected to torture or other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Neither capital punishment nor life imprisonment without possibility of release shall be imposed for offences committed by persons below 18 years of age;
- (b) No child shall be deprived of his or her liberty unlawfully or arbitrarily. The arrest, detention or imprisonment of a child shall be in conformity with the law and shall be used only as measure of last resort and for the shortest appropriate period of time;
- (c) Every child deprived of liberty shall be treated with humanity and respect for the inherent dignity of the human person, and in a manner which takes into account the needs of persons of his or her age. In particular, every child deprived of liberty shall be separated from adults unless it is considered in the child's best interest not to do so and shall have the right to maintain contact with his or her family through correspondence and visits, save in exceptional circumstances;
- (d) Every child deprived of his or her liberty shall have the right to prompt access to legal and other appropriate assistance, as well as the right to challenge the legality of the deprivation of his or her liberty before a court or other competent, independent and impartial authority, and to a prompt decision on any such action.

Article 38

- 1. States Parties undertake to respect and to ensure respect for rules of international humanitarian law applicable to them in armed conflicts which are relevant to the child.
- 2. States Parties shall take all feasible measures to ensure that persons who have not attained the age of 15 years do not take a direct part in hostilities.

3. States Parties shall refrain from recruiting any person who has not attained the age of 15 years into their armed forces. In recruiting among those persons who have attained the age of 15 years but who have not attained the age of 18 years, States Parties shall endeavour to give priority to those who are oldest.
4. In accordance with their obligations under international humanitarian law to protect the civilian population in armed conflicts, States Parties shall take all feasible measures to ensure protection and care of children who are affected by an armed conflict.

Article 39

States Parties shall take all appropriate measures to promote physical and psychological recovery and social re-integration of a child victim of: any form of neglect, exploitation, or abuse; torture or any other form of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment; or armed conflicts. Such recovery and re-integration shall take place in an environment which fosters the health, self-respect and dignity of the child.

Article 40

1. States Parties recognise the right of every child alleged as, accused of, or recognised as having infringed the penal law to be treated in a manner consistent with the promotion of the child's sense of dignity and worth, which reinforces the child's respect for the human rights and fundamental freedoms of others and which takes into account the child's age and desirability of promoting the child's re-integration and the child's assuming a constructive role in society.
2. To this end, and having regard to the relevant provisions of international instruments, States Parties shall, in particular, ensure that:
 - (a) No child shall be alleged as, be accused of, or recognised as having infringed the penal law by reason of acts or omissions that were not prohibited by national or international law at the time they were committed;
 - (b) Every child alleged as or accused of having infringed the penal law has at least the following guarantees:
 - (i) To be presumed innocent until proven guilty according to law;
 - (ii) To be informed promptly and directly of the charges against him or her, and if appropriate through his or her parents or legal guardian, and to have legal or other appropriate assistance in the preparation and presentation of his or her defence;
 - (iii) To have the matter determined without delay by a competent independent and impartial authority or judicial body in a fair hearing according to law, in the presence of legal or other appropriate assistance and, unless it is considered not to be in the best interest of the child, in particular, taking into account his or her age or situation, his or her parents or legal guardians;

- (iv) Not to be compelled to give testimony or to confess guilt; to examine or have examined adverse witnesses and to obtain the participation and examination of witnesses on his or her behalf under conditions of equality;
 - (v) If considered to have infringed the penal law, to have this decision and any measures imposed in consequence thereof reviewed by a higher competent, independent and impartial authority or judicial body according to law;
 - (vi) To have the free assistance of an interpreter if the child cannot understand or speak the language used;
 - (vii) To have his or her privacy fully respected at all stages of the proceedings.
3. States Parties shall seek to promote the establishment of laws, procedures, authorities and institutions specifically applicable to children alleged as, accused of, or recognised as having infringed the penal law, and in particular:
- (a) The establishment of a minimum age below which children shall be presumed not to have the capacity to infringe the penal law;
 - (b) Whenever appropriate and desirable, measures for dealing with such children without resorting to judicial proceedings, providing that human rights and legal safeguards are fully respected.
4. A variety of dispositions, such as care, guidance and supervision orders; counselling; probation; foster care; education and vocational training programmes and other alternatives to institutional care shall be available to ensure that children are dealt with in a manner appropriate to their well-being and proportionate both to their circumstances and the offence.

Article 41

Nothing in the present Convention shall affect any provisions which are more conducive to the realization of the rights of the child and which may be contained in:

- (a) The law of a State Party; or
- (b) International law in force for that State.

Part II

Article 42

States Parties undertake to make the principles and provisions of the Convention widely known, by appropriate and active means, to adults and children alike.

Article 43

1. For the purpose of examining the progress made by States Parties in achieving the realization of the obligations undertaken in the present Convention, there shall be established a Committee on the Rights of the Child, which shall carry out the functions hereinafter provided.
2. The Committee shall consist of 10 experts of high moral standing and recognised competence in the field covered by this Convention. The members of the Committee shall be elected by States Parties from among their nationals and shall serve in their personal capacity, consideration being given to equitable geographical distribution, as well as to the principal legal systems.
3. The members of the Committee shall be elected by secret ballot from a list of persons nominated by States Parties. Each State Party may nominate one person from among its own nationals.
4. The initial election to the Committee shall be held no later than six months after the date of the entry into force of the present Convention and thereafter every second year. At least four months before the date of each election, the Secretary-General of the United Nations shall address a letter to States Parties inviting them to submit their nominations within two months. The Secretary-General shall subsequently prepare a list in alphabetical order of all person thus nominated, indicating States Parties which have nominated them, and shall submit it to the States Parties to the present Convention.
5. The elections shall be held at meetings of States Parties convened by the Secretary-General at United Nations Headquarters. At those meetings, for which two-thirds of States Parties shall constitute a quorum, the persons elected to the committee shall be those who obtain the largest number of votes and an absolute majority of the votes of the representatives of States Parties present and voting.
6. The members of the Committee shall be elected for a term of four years. They shall be eligible for re-election if renominated. The term of five of the members elected at the first election shall expire at the end of two years; immediately after the first election, the names of these five members shall be chosen by lot by the Chairman of the meeting.
7. If a member of the Committee dies or resigns or declares that for any other cause he or she can no longer perform the duties of the Committee, the State Party which nominated the member shall appoint another expert from among its nationals to serve for the remainder of the term, subject to the approval of the Committee.

8. The Committee shall establish its own rules of procedure.
9. The Committee shall elect its officers for a period of two years.
10. The meetings of the Committee shall normally be held at the United Nations Headquarters or at any other convenient place as determined by the Committee. The Committee shall normally meet annually. The duration of the meetings of the Committee shall be determined, and reviewed, if necessary, by a meeting of the States Parties to the present Convention, subject to the approval of the General Assembly.
11. The Secretary-General of the United Nations shall provide the necessary staff and facilities for the effective performance of the functions of the Committee under the present Convention.
12. With the approval of the General Assembly, the members of the Committee established under the present Convention shall receive emoluments from the United Nations resources on such terms and conditions as the Assembly may decide.

Article 44

1. States Parties undertake to submit to the committee, through the Secretary-General of the United Nations, reports on the measures they have adopted which give effect to the rights recognised herein and on the progress made on the enjoyment of those rights:
 - (a) Within two years of the entry into force of the convention for the State Party Concerned;
 - (b) Thereafter every five years.
2. Reports made under the present article shall indicate factors and difficulties, if any, affecting the degree of fulfillment of the obligations under the present Convention. Reports shall also contain sufficient information to provide the Committee with a comprehensive understanding of the implementation of the Convention in the country concerned.
3. A State Party which has submitted a comprehensive initial report to the Committee need not, in its subsequent reports submitted in accordance with paragraph 1 (b) of the present article, repeat basic information previously provided.
4. The Committee may request from State Parties further information relevant to the implementation of the Convention.
5. The Committee shall submit to the General Assembly, through the Economic and Social Council, every two years, reports on its activities.
6. States Parties shall make their reports widely available to the public in their own countries.

Article 45

In order to foster the effective implementation of the Convention and to encourage international co-operation in the field covered by the Convention:

- (a) The specialized agencies, United Nations Children's Fund and other United Nations organs shall be entitled to be represented at the consideration of the implementation of such provisions of the present Convention as fall within the scope of their mandate. The Committee may invite the specialized agencies, United Nations Children's Fund and other competent bodies as it may consider appropriate to provide expert advice on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their respective mandates. The Committee may invite the specialized agencies, United Nations Children's Fund and other United Nations organs to submit reports on the implementation of the Convention in areas falling within the scope of their activities;
- (b) The Committee shall transmit, as it may consider appropriate, to the specialized agencies, the United Nations Children's Fund and other competent bodies, any reports from States Parties that contain a request, or indicate a need, for technical advice or assistance, along with the Committee's observations and suggestions, if any, on these requests or indications;
- (c) The Committee may recommend to the General Assembly to request the Secretary-General to undertake on its behalf studies on specific issues relating to the rights of the child;
- (d) The Committee may make suggestions and general recommendations based on information received pursuant to articles 44 and 45 of the present Convention. Such suggestions and general recommendations shall be transmitted to any State Party concerned and reported to the General Assembly, together with comments, if any, from States Parties.

Part III

Article 46

The present Convention shall be open for signature by all States.

Article 47

The present Convention is subject to ratification. Instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article 48

The present Convention shall remain open for accession by any State. The instruments of accession shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article 49

1. The present Convention shall enter into force on the thirtieth day following the date of deposit with the Secretary-General of the United Nations of the twentieth instrument of ratification or accession.
2. For each State ratifying or acceding to the Convention after the deposit of the twentieth instrument of ratification or accession, the Convention shall enter into force on the thirtieth day after the deposit by such State of its instrument of ratification or accession.

Article 50

1. Any State Party may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall thereupon communicate the proposed amendment to States Parties, with a request that they indicate whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposals. In the event that, within four months from the date of such communication, at least one-third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of States Parties present and voting at the conference shall be submitted to the General Assembly for approval.
2. An amendment adopted in accordance with paragraph 1 of the present article shall enter into force when it has been approved by the General Assembly of the United Nations and accepted by a two-thirds majority of States Parties.

3. When an amendment enters into force, it shall be binding on those States Parties which have accepted it, other States Parties still being bound by the provisions of the present Convention and any earlier amendments which they have accepted.

Article 51

1. The Secretary-General of the United Nations shall receive and circulate to all States the text of reservations made by States at the time of ratification or accession.
2. A reservation incompatible with the object and purpose of the present Convention shall not be permitted.
3. Reservations may be withdrawn at any time by notification to that effect addressed to the Secretary-General of the United Nations, who shall then inform all States. Such notification shall take effect on the date on which it is received by the Secretary-General.

Article 52

A State Party may denounce the present Convention by written notification to the Secretary-General of the United Nations. Denunciation becomes effective one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

Article 53

The Secretary-General of the United Nations is designated as the depository of the present Convention.

Article 54

The original of the present Convention, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

In witness thereof the undersigned plenipotentiaries, being duly authorized thereto by their respective Governments, have signed the present Convention.

ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಇದೆ ಹಕ್ಕುಗಳು

1992 ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಒಂದು ದಿನ

'...ವಿಶ್ವ ಸಂಸ್ಥೆ ಮಹಾ ಸಭೆಯು 1989ರ ನವೆಂಬರ್ 20 ರಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಭಾರತ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಅಳವಡಿಸಲು ಬದ್ಧವಾಗಿದೆ...'

ಭಾರತದ 30 ಕೋಟಿ ಮಕ್ಕಳ ಪರವಾಗಿ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರ ನೀಡಿದ ಮಾತು ಇದು. ಭಾರತದ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಗತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತಿದೆ ಅಂತೂ, ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಬೇಡಿಕೆ ಪೂರೈಕೆಗಳ ನಡುವಿನ ಕಂದರ, ಉಳ್ಳವರನ್ನೇ ಮೇಲಿತ್ತುವ, ಆರೋಗ್ಯಕರ ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ದನಿಯನ್ನು ಅಡಗಿಸಿರುವ ವ್ಯವಹಾರ, ಬಡತನ, ಭಯ, ಮಿಗಿಲಾಗಿ ನಾಳೆ ಏನು ಎಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಇಲ್ಲದ ಜನ ಸಮುದಾಯಗಳು. ಸದಾ ಒತ್ತಡದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮಕ್ಕಳು.

ಆದಾಗ್ಯೂ ಬದುಕು ಹಸನುಗೊಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇವೆ. ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಕುರಿತಾದ ಕಲ್ಪನೆ ಅಂತಹದೊಂದು. ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬದುಕಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವ, ಅಪಾಯತಟ್ಟದಂತೆ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವ, ಮಾನಸಿಕ ಬಾಂಧಿಕ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದುವ ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿತ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತಹ ಜಗತ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕನಸು ಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಇದು.

1989 ನವೆಂಬರ್ 20

ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಕುರಿತಾದ ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಆಯೋಗವು ರಚಿಸಿ, ವಿಶ್ವ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮಹಾ ಸಭೆಯ ಎದುರು ಮಂಡಿಸಿದ ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಮಕ್ಕಳ ಒಳಿತಿಗಾಗಿ ಅವರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಾನಕಗಳನ್ನು ಇದು ನೀಡಿತು. ಇದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ 1990ರ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ 20-30 ರಂದು ನಡೆದ ಜಾಗತಿಕ ಮಕ್ಕಳ ಕುರಿತಾದ ಶೃಂಗ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ 71 ದೇಶಗಳ ಪ್ರಮುಖರು ಸೇರಿ ಮಕ್ಕಳ ಉಳಿವು, ರಕ್ಷಣೆ, ವಿಕಾಸಕ್ಕಾಗಿ, ಜಾಗತಿಕ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟರು.

1995 ರ ಅಂತ್ಯದ ಒಳಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ದೇಶಗಳು ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗೆ ಸಹಿ ಹಾಕಬೇಕು ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲಾ ಯೋಜನೆಗಳು, ಕಾರ್ಯಗಳು ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಮುಂದೆ ಇಡಬಾರದೆಂದು ಬಯಸಲಾಯಿತು.

ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಎಂದು ಸಾರಿ ಸಾರಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಿರ್ಗತಿಕ ಮಕ್ಕಳು, ನಾಳೆ ಏನೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಇಲ್ಲದ ಭಯದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿರುವವರು, ಶಿಕ್ಷಣ ಸೌಲಭ್ಯದಿಂದ

ವಂಚಿತರಾದವರು, ಆರೋಗ್ಯ ರಕ್ಷಣೆ ಇಲ್ಲದವರ ಪರವಾಗಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ 1924ರಲ್ಲಿ ಲೀಗ್ ಆಫ್ ನೇಷನ್ಸ್ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಿ (ಜನೀವಾ) ಘೋಷಣೆಯೊಂದನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. 1948 ರಲ್ಲಿ ಆದ ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಜಾಗತಿಕ ಘೋಷಣೆ ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿತು. 1959 ನವೆಂಬರ್ 20 ರಂದು ವಿಶ್ವ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮಹಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅಂಗೀಕಾರ ದೊರೆಯಿತು.

1989 ನವೆಂಬರ್ 20 ರಂದು ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗೆ ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಮಹಾಸಭೆಯು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ನೀಡಿತು. ಈ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುವಾಗ, ಅಂಗೀಕಾರ ನೀಡುವಾಗ ಮತಹಾಕಿ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪರಿಪಾಟಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಚರ್ಚೆ, ಸಂಧಾನ ಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪಲಾಯಿತು. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಏಷ್ಯಾದ ಯಾವುದೇ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ವಿಷಯಾಸ! ಕೇವಲ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ದೇಶಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಮಾತ್ರ, ಇದ್ದು ಫೊಲೆಂಡ್‌ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಒತ್ತಾಯದ ಮೇರೆಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿಯ ರಚನೆಯಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಇದೇ ಇಡೀ ವಿಶ್ವ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡಲು ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿತು.

ಏನಿದು ಹಕ್ಕುಗಳು ? ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳು !

ಏನೀ ವಿಚಿತ್ರ, ಏನಿಸುವುದಲ್ಲವೆ? ಅವರಿಗೆ ಜನ್ಮಕೊಟ್ಟ ತಂದೆ ತಾಯಂದಿರಿಗೆ ಅವರು ಚಿರಋಣಿಗಳಾಗಿರಬೇಕು. ಅವರು ಕೊಡುವ ಊಟ, ಬಟ್ಟೆ ವಸತಿ ಸಾಲುಪುದಿಲ್ಲವೆ. ಮಕ್ಕಳು ಹೆತ್ತವರ ಆಸ್ತಿ. ಅವರಿಗಾಗಿ ಏನುಬೇಕಾದರೂ ಅವರು ಮಾಡಬೇಕು. ಓದಿಸಿದರೆ ಓದಬೇಕು, ದುಡಿಸಿದರೆ ದುಡಿಯಬೇಕು. ಇರು ಎಂದರೆ ಇರಬೇಕು. ಹೋಗಿದರೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಮಕ್ಕಳು ಹೇಳದವರ ಮಾತು ಕೇಳ ಬದುಕಬೇಕು. ದೊಡ್ಡವರ ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು.

ನಿಜ. ಮಕ್ಕಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇರುವುದು. ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಒಂದು ಬದುಕಿದೆ, ಆಸೆ ಇದೆ, ಕನಸಿದೆ, ಅವರೂ ಸಹ ಒಂದು ಮನುಷ್ಯ, ಜೀವಿ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಗುರುತಿಸಲಾಗದವರು ಅವರು.

"ನನ್ನ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮಿ ಪೂಜೆಗೆ ಒಟ್ಟು 5,000 ರೂಪಾಯಿ ಸಾಲ ಮಾಡಿ, ನನ್ನ ಸಂಬಳದ ಮನೇಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ".

- ಕರಿಯ, ಮಳವಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ (ಮಂಡ್ಯ)
1995 ಡಿಸೆಂಬರ್ 11.

ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಏರುಪೇರಾದಲ್ಲಿ ಉಸಿರು ಎತ್ತಲೂ ಆಗದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಂಡುಕೊಂಡವರು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ.

'ಅಲ್ಪಾರೋ ಮಸೀದಿ ಬಡ್ತಿಬಿಟ್ಟಂತೆ ಏನೇನೋ ಗಲಾಟೆ ಆಗೋಗಿ ನಮ್ಮೂರ್ಗ್ ಬಸ್ ಬರ್ನಿಲ್ಲ, ಟೀಚರಮ್ಮ ಬರ್ನಿಲ್ಲ, ನಮ್ಮಡುಗ್ಗು ಯಾರೂ ಇಷ್ಟೋಲ್ಲ ಒಗ್ಗಿಲ್ಲ... ಇದೇನು ಇಮ್ಮುನಿನ್ನೆ ಮಾತಲ್ಲ... ಜನಾ ಇಂಗೆ ಏನಾದ್ರು, ಆಗ್ತಾ ಇರ್ತೆ... ಇದು ಇಂಗೆ ಆಗೋದ್ರೆ ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಎಲ್ಲ್ ಅಕ್ಷರಾ ಕೂಡಾ ಬರೋಣಲ್ಲ. ಅವೂ ನಮ್ಮಂಗೆ ಬದ್ದಲ್ಲಾ ಕತ್ತನಾಗೆ ಕೇಬೇಕು....'

- ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಮುದುಕಿ
10 ಡಿಸೆಂಬರ್ 1992.

ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಮೊದಲ ಕರೆ ?

ಮಕ್ಕಳು ಸ್ವಭಾವತಃ ದುರ್ಬಲರು. ಅವರ 'ಬಾಲ್ಯ'ವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾದ ಕಾಳಜಿ ಮತ್ತು ಸಹಾಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕಿದೆ. ತಾಯಿ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣೆಂಬ ಒಂದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡುವ ಮಕ್ಕಳು, ತಂದೆ, ತಾಯಿಯ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಧರೆಗೆ ಬರುವ ಮಕ್ಕಳು. ಯಾರದೋ ಲಾಲಸೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ, ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ತಪ್ಪು ಗ್ರಹಿಕೆಗಳ ಯೋಜನೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಶಾಲೆಯ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡದ, ಅಥವಾ ಶಾಲೆ ಸೇರಿದರೂ ಮುಂದುವರಿಯಲಾರದೇ ಮುದುಡಿಹೋಗುವ ಮಕ್ಕಳು, ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ದೊಡ್ಡವರ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವರು, ಕಾಮುಕರ ದೇಹದಡಿ ಮುರುಟಿಹೋಗುವ ಎಳೆ ಕಂದಗಳು... ಇವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ರಕ್ಷಿಸುವವರಾರು ?

ಇವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸರಗಳಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಯಾರೂ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. 'ನನ್ನ ಮಗು ಸುವಿವಾಗಿರಲಿ... ಅದರ ಬದುಕು ಸುಂದರವಾಗಿರಲಿ' ಎಂದು ಬಯಸುವವರೇ ಎಲ್ಲರು. ಆದರೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ 5 ಕೋಟಿಗೂ ಮಿಕ್ಕಿ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಲೆಯಿಂದ ಹೊರಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ದುಡಿಯುತ್ತಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ದುಡಿಮೆಯ ಹಾದಿಗೆ ಇಳಿದಿರಬಹುದು. ಶಿಕ್ಷಣ, ಪ್ರೀತಿ, ಆರೋಗ್ಯ ಸೌಲಭ್ಯ, ರಕ್ಷಣೆ, ಅವಕಾಶದಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗಿರುವ ಇವರ ಪರವಾಗಿ ಯಾರಿದ್ದಾರೆ ?

ಇದೆ. ನಮ್ಮದೇಶದಲ್ಲಿ ಸೂರಾರು ಕಾನೂನುಗಳಿವೆ. ಸಂವಿಧಾನದ ರಾಜ್ಯ ನಿರ್ದೇಶನ ತತ್ವಗಳ 39 ನೇ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. '... ಮುಗ್ಧ ಮಕ್ಕಳ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮೀರಿದ ದುಡಿದುಗೆ ಅವರನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಬಾರದು ಅಥವಾ ಬಲಾತ್ಕರಿಸಬಾರದು ...'

ಪರಿಚ್ಛೇದ 24 ರಂತೆ, '... ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಗಣಿಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಉದ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಬಾರದು.'

ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಪರಿಚ್ಛೇದ 15, 'ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡದೆ ಯಾವುದೇ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಆಸಾಧ್ಯ' ಎಂದೂ ಸಾರಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಮಕ್ಕಳ ಆರೋಗ್ಯ, ವಿಕಾಸ, ಶಿಕ್ಷಣ, ರಕ್ಷಣೆ ಕುರಿತಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕಾನೂನುಗಳಿವೆ. ರಾಜ್ಯದೇಶ ಮತ್ತು ಆಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ

ನಿರ್ದೇಶನಗಳಿವೆ. ಯೋಜನೆಗಳು ಅವುಗಳಿಗೆ ಹಣದ ಸರಬರಾಜು ಇದೆ. ಆದರೂ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿವೆಯೇ, ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ತಲುಪುತ್ತಿವೆಯೇ ಎಂಬುದೇ ಪ್ರಶ್ನೆ.

ಸದ್ಯ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಇರುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಏದೇಶೀ ಸಾಲದ ಹೊರೆ ಇಳಿಸುವುದು, ಆದಲ್ಲಿ ಶಾಖೆ ಮಾಡುವುದು, ಆರ್ಥಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ದೇಶಗಳಾದ್ಯಂತ ಸರಿಸಮರಂತೆ ನಡೆಯುವುದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಕ್ರಮ, ಕೆಲಸ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸರಕಾರ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ರಫ್ತು ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು. ಹೊರದೇಶಗಳ ಉದ್ದಿಮೆದಾರರು, ಹಣ ಹೂಡಿಕೆದಾರರಿಗೆ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯಬೇಕು. ರಫ್ತು ಉದ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಪರವಾನಿಗೆ ನೀಡಬೇಕು. ಪ್ರವಾಸಿಗರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೋಡಿದರೆ ನಾವು ಸಂಕ್ಷೇಮರಾಜ್ಯ (Welfare State)ದ ಕನಸುಬಿಟ್ಟ ಬಂಡವಾಳಶಾಹಿ ದೇಶವಾಗುವಂತೆ ದಾಖಲೆಗಳು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದವೇನೋ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆಳುವವರನ್ನು ಈ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದರೆ ಸಿಗುವ ಉತ್ತರ, 'ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅನ್ನ, ಬಟ್ಟೆ, ವಿದ್ಯೆ, ವಸತಿ ಕೊಡಲಿಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾವು ಸಾಲ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು, ಅದನ್ನು ತೀರಿಸುವುದೇ ಈಗ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ' ಎನ್ನುವರು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿಗಳೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಚಿತ್ರವೇ ಬೇರೆ. ಸರಕಾರದ ವಿರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನಂಶ ಹೋಗುವುದು ಮಿಂಡಿತಾ ಮಕ್ಕಳ ಹಿತ ಕಾಪಾಡುವ ಕೆಲಸಗಳಿಗಲ್ಲ. ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಎಂದೂ 'ಮೊದಲು ಮಕ್ಕಳ ಹಿತ ಕಾಪಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿ ಕಂಡಿತಾ ಇಲ್ಲ'.

ಹೆಚ್ಚು ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯಲಿ, ತಿನ್ನಬೇಡಿ ರಫ್ತುಮಾಡಿ. ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಪಾದಿಸಿ, ರಫ್ತುಮಾಡಿ. ಹೆಚ್ಚು ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಏದೇಶಿ ಭಾಷೆ ಇರುವ ಭೋಗವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲಿ. ಇದೇ ಈಗ ಜಪ. ಮಕ್ಕಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಗೆ ಗಮನ ಕೊಡುವ ಕರೆ ಕೊಡುವವರಾದರೂ ಯಾರು ?

ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳು.

ಮಕ್ಕಳು ಹೇಗಿದ್ದಾರೆ ? ಎಲ್ಲಿ, ಯಾರ ಮಕ್ಕಳು. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಕೆ ? ನಿಜ. ತೀರಾ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಮಗು, ನಿಮ್ಮ ಮಗು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ. ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಕ್ಕಳು. 'ಹಾ ! ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾರೆ, ಬೆಳಗಿದ್ದು ಹಲ್ಲುಜ್ಜಿ, ತಿಂಡಿತಿಂದು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದು ಆಟವಾಡಿ, ಹಾಡುವಾಡಿ, ಆನಂದವಾಗಿ ಉಂಡು ಕತೆಕೇಳಿ ಮಲಗುತ್ತಾರೆ. ಕನಸುಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆ, ಪ್ರೀತಿ ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿದ್ದಾರೆ. ಸರಿ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳು ಹಾಗಿದ್ದಾರೆಯೇ ? ಇಲ್ಲ, ಊಟ ಬಟ್ಟೆ, ವಸತಿ ಪ್ರೀತಿ ಇಲ್ಲದ ಮಕ್ಕಳು, ನಾಳೆ ಏನ್ನುಭವಿಷ್ಯ ಎಂದರೇನು ಎಂಬ ಅರಿವಿಲ್ಲದ ಕಂದಗಳಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಮುಂದೆಯೇ, ವಿಷೋಚಾರಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಒಂದೆಡೆ ಎಲ್ಲಾ ಸೌಲಭ್ಯಗಳ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಮಕ್ಕಳು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಸೌಲಭ್ಯಗಳ ಕನಸನ್ನೂ ಅರಿಯದ ಹಲವು ಮಕ್ಕಳು.

ಸೌಲಭ್ಯ ಇರುವವರಾಗಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವವರಾಗಲೀ ಅವರ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು ಏನು, ಇದನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕಾದವರಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡೋಣ.

ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಕ್ಕಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು ಹಲವು ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡೋಣ.

ತಾಯಿಗರ್ಭದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಮಗುವಿಗೆ ಬದುಕಲು ಬೇಕಾದ ವಾತಾವರಣ. ತಾಯಿ ಮಗುವಿನೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳಸಲು ಅವಕಾಶ, ರೋಗರುಜನಗಳಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗದಂತೆ ಆರೋಗ್ಯ ಸಲಹೆ ಸೇವೆ. ತಾನು, ತನ್ನವರು, ಸಂಬಂಧಿಗಳು, ಅಂಬೆಗಾಲಿಕ್ಕಿ ನಡೆದು ಎಡವಿದಾಗ ಆಸರೆ ಕೊಡುವ ಜನ. ಹೊಸತನ್ನು ನೋಡುವ ಕಾಣುವ ಆಸಕ್ತಿ, ಕುತೂಹಲ ತೋರಿಸಿದಾಗ, ಸಹಾಯ ಕೊಡುವವರು. ದೈಹಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಬೇಡಿಕೆಗಳಿಗೆ ಗಮನ ಸಿಗುವಂತಹ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಪರಿಸರ, ಹಿಂಸೆಕೊಡುವವರು, ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಮಾಡುವವರು ಇಲ್ಲದಂತಹ ಸಮಾಜ. ಮಕ್ಕಳ ಮಾತುಗಳಿಗೂ ಗೌರವ ಕೊಡುವ, ಅವರ ಚಿಂತನೆಗೆ, ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಅನುವುಮಾಡುವ ತಾಣ.

ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಬೆಸೆಯುವ ವಿಚಾರ 'ಪ್ರೀತಿ'. ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ, ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು 'ರಕ್ಷಣೆ'.

ಮಕ್ಕಳಿಗಿರುವ ಮೊದಲ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳು 'ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆ'.

USMP

ಹೀಗಾಗಿಯೇ, ಯಾವುದಾದರೊಂದು ದೇಶ 'ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದೆ, ಆ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ, ಆ ದೇಶ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ರಕ್ಷಣೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ, ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಯಾವರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಗಮನಿಸಲಾಗುವುದು. ಅದರ ಮೂರ್ತ ರೂಪಕಾಣುವುದು. ಆ ದೇಶದ ಶಿಶುಮರಣ ಸಂಖ್ಯೆ (IMR) ಎಷ್ಟಿದೆ ಎಂದು ನೋಡುವುದರಿಂದ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ 91-92 ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ವರದಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಸಾವಿರ ನವಜಾತ ಶಿಶುಗಳಲ್ಲಿ 79 ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮರಣವನ್ನು ಪುಟ್ಟವೆ. (ಅಮೇರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 9, ಫಿನ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್ - 4 (ಕಡಿಮೆ) ನೈಗರ್ - 191 (ಹೆಚ್ಚು)).

ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಕುರಿತಾದ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಆರನೇ ಪರಿಚ್ಛೇದ : ಪ್ರತಿಮಗುವಿಗೂ ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕು ಇದೆ ಎಂದು ಶಿಲ್ಪಾ ದೇಶಗಳೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು'

ಎ

ಭಾರತದಲ್ಲಿ 0-14 ವರ್ಷದ 15 ಕೋಟಿ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ 7.30 ಕೋಟಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು, 7.70 ಕೋಟಿ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು.

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಡೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ, ಬದುಕುವ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ನಡುವೆ ಬಹಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದು ವಿರುಪೇರಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ '4ಮಿಲಿಯ' ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಕಾಣೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆಯೇ? ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರವರು?

ಅವರು ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಲೇ ಇಲ್ಲ. ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಮರುಕ್ಷಣ ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ನೋಡಿದ್ದರೂ ಎರಡನೇ ವರ್ಷದ ತನಕ ಬಾಳಲಿಲ್ಲ. ಸ್ಥಿತಿವಂತರು ಕೆಲವು ಕಾರಣದಿಂದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರೆ, ಬಡವರು ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೇಡ ಎನ್ನುವರು.

ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪಂಗಡಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ ಹೆಣ್ಣುಮಗುವಿನ

ಬಾಯಿಗೆ ಭತ್ತದಕಾಳು ತುಂಬಿ ಕೊಂದು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ, '... ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದೆಯಲ್ಲೇ, ನೋಡಲು ಈ ಜಗ, ಇಲ್ಲಿರುವುದೆಲ್ಲಾ ಬರೇ ಕಷ್ಟ, ದುಃಖ, ಕಷ್ಟೇರು. ಬೆಳೆಯಲು ನಿನಗಲ್ಲಿದೆ ಅವಕಾಶ, ನಿನ್ನ ಮಾತಿಗಲ್ಲಿದೆ ಜಾಗ, ಬರೇ ದುಡಿಮೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕನಸಷ್ಟೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವಾಗಿ ನೀನು ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜೀತ ಮಾಡುವೆ, ನಾಳೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವನು ಮನೆ ನೋಗ ಎಳೆಯುವ. ಬೇಡ ನಿನಗೆ ಈ ಕಷ್ಟ ಬೇಡ... ನಿನ್ನ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ ಇತ್ತು ಸಂತಸ... ಕಳಿಸುವಾಗಲೂ ಇದೆ ದುಃಖದಲ್ಲೂ ಸಂತಸ, ಸದ್ಯ ನೀನು ಪಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ನಾವು ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟ...'

ಬಡತನದ ಬೇಗ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವ ದೌರ್ಜನ್ಯ ಅದರಿಂದ ಈ ಕೃತ್ಯ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ!

ಹಣ ಉಳ್ಳವರಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಚಿಂತೆ, ಗಂಡುಮಗು ವಂಶೋದ್ಧಾರಕ ಒಡಿ ಒಡಿ ಹೊನ್ನಿನ ಬೆಲೆಯವನು. ಹೆಣ್ಣಾದರೆ ವಿರ್ಚು ತರುವವಳು.

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ಪಂಗಡಗಳು ವಿವಿಧ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ತರುವುದೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಾವು ಸಾಮುದಾಯಿಕವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದೇವೆಯೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ 2ನೇ ಪರಿಚ್ಛೇದ :

ಲಿಂಗ, ಭಾಷೆ, ಪ್ರದೇಶ, ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ದೈಹಿಕ, ಹುಟ್ಟು ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಬೇಧಭಾವವನ್ನು ನಾವು ತೋರಿಸಬಾರದು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಮಾನತೆಯೇ ಧ್ಯೇಯ.

ನೊಬೆಲ್ ಬಹುಮಾನ ಪಡೆದಿರುವ ಚಿಲಿಯ ಕವಿ ಗೇಬ್ರಿಯೆಲ್ ಗುಸ್ತಾವ್ '... ಮಕ್ಕಳ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚನೆ 'ನಾಳೆ' ಮಾಡುವ ಎಂದರೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವರ ಹೆಸರೇ 'ಇಂದು'..' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಮಕ್ಕಳು ನಾಳೆಯ ತನಕ ಕಾಯಲಾರರು. ಜಗತ್ತಿನ ಮಕ್ಕಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಈಗ, ಈಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖರಾಗಬೇಕಿದೆ. ಈಗ ಬಾಲ್ಯದ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ವಂಚಿತರಾದವರಿಗೆ ಬಾಲ್ಯದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿ, ಸಮಯ, ಅವಕಾಶ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಮನೋರಂಜನೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅವಕಾಶ ವಂಚಿತ ಹೆಣ್ಣು ಕೂಸುಗಳಿಗೆ ಬದುಕಲು, ಉಸಿರಾಡಲು, ಹಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಹಾರಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಬೇಕಿದೆ. ತಂದೆ ತಾಯಿಯರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿರ್ಗತಿಕರಾದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ - ದತ್ತು, ಫಾಸ್ಟರ್ ಕೇರ್ - ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂಗವಿಕಲತೆ ಹೊಂದಿರುವ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಮಗಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೇ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬಳಸಲು ಸಹಾಯ ಕೊಡಬೇಕಿದೆ. ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಬಂದ ದಾರಿತಪ್ಪಿದ ದುಃಖ ತಪ್ಪ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಹಾಯ ನೀಡಿ ಸಾಧ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಸುವ ಅಥವಾ ಇರುವಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಥವಾ ತತ್ಸಂಬಂಧಿತ ತರಬೇತಿ ಆಗಬೇಕಿದೆ. ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತ ಕುಡಿಯುವ ನೀರು, ವೈದ್ಯಕೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಶಾಲೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಡ, ಸರಿಯಾಗಿಬರುವ ಅಧ್ಯಾಪಕಿಯರು ಆಗಬೇಕಿದೆ.

ನಾಳಿನ ಕನಸು, ಭಾರತದ ಭವಿಷ್ಯ ಇರುವುದು ಇಂದಿನ ಮಕ್ಕಳ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಹೊಸದಾಗಿ ಬೀದಿಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ತಡೆಯಬೇಕಿದೆ. ಪ್ರತಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಆಯಾಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಕ್ಕಳ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಳಜಿ ವಹಿಸಿದರೆ, ಪ್ರತಿಮಗುವಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೇಗಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಗಮನವಿಟ್ಟು ಉಸ್ತುವಾರಿ ನಡೆಸಿದರೆ ಜನಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಆಯ್ಕೆ ಆದುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಪತ್ರಿಕೆ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳು :

'ಈ ಜಗತ್ತು ನಿನ್ನ ಸ್ವತ್ತಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪನಿಂದ ಬಂದ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲ. ಇದು ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಅವರ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಇರಲು ಎರವಲು ಪಡೆದಿರುವುದು. ಇದನ್ನು ಹೇಗಿತ್ತೋ ಹಾಗೇ ಬಿಡೋಣ. ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಉತ್ತಮಪಡಿಸೋಣ'.

ಈ ಮಾತುಗಳೇನಾವು ಜಗತ್ತನ್ನು ಹೇಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬುದೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ತಾನು ತನ್ನವರು ಎಂದು ಜಗತ್ತಿನ ಶ್ರೀಮಂತರು, ಲಾಭ ಬದುಕರು, ದಾಪುಗಾಲಿಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕವರನ್ನೆಲ್ಲ ತುಳಿದು ಸಾಗಿದುವಾಗ, ಅವರ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೆ ಲಿಜ್ಟ್‌ಗೇಡಿ ಸರಕಾರಗಳು ಇರುವಾಗ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಎಚ್ಚರಿಸಲು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಿಗಲೇಬೇಕಾದ ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಲು ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಒಡಂಬಡಿಕೆ ಇದೆ.

ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ದೊರಕಲೇ ಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಹಕ್ಕುಗಳು

★ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವೆ...

ಭಾರತದ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ 1000 ಶಿಶುಗಳಲ್ಲಿ 79 ಮೊದಲ ವರ್ಷದೊಳಗೆ, 124 ಮಕ್ಕಳು 5 ವರ್ಷ ಆಗುವುದರೊಳಗೆ ನಿಧನ ಹೊಂದುವುವು, ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪೂರ್ವ ಹಂತದ 56% ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣಾಂಶ ಕೊರತೆ, 22ಲಕ್ಷ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮಿದುಳು ಸಂಬಂಧಿತ ಕ್ರಿಟಿನಿಸಂ ರೋಗವಿದೆ, 66 ಲಕ್ಷ ಮಕ್ಕಳು ಭಾಗಶಃ ಬುದ್ಧಿ ಮಾಂದ್ಯತೆ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ.

'..... ಯಾವುದೇ ಮಗುವಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವೆ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗದು. ಆರೋಗ್ಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತುರ್ತಾಗಿ ಮಾಡಲೇಬೇಕು....' ಅನುಚ್ಛೇದ 24, 6, 23, 26 ಮತ್ತು 27 CRC

★ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ...

ಭಾರತದ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ 2 ಕೋಟಿ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥ ಮಕ್ಕಳು. ಆಯವ್ಯಯ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ, ಶಾಲೆ ಇಲ್ಲದ ಹಳ್ಳಿಗಳು, ಶಿಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದ ಶಾಲೆಗಳು. ಒಂದನೇ ತರಗತಿಗೆ ಸೇರುವ 100 ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ 52 ಮಕ್ಕಳು ಮಾತ್ರ, 5ನೇ ತರಗತಿ ತಲುಪುವರು.

'.....ಕಡ್ಡಾಯ ಮತ್ತು ಉಚಿತ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧನ.....' ಅನುಚ್ಛೇದ 28, 29, 31 CRC

★ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನಮಾನ ...

ಭಾರತದ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ 30 ಕೋಟಿ ಮಕ್ಕಳು (1991 ಜನಸಂಖ್ಯಾ ಗಣತಿ) 0-6 ವರ್ಷದ ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯೆ 15 ಕೋಟಿ, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯೆ 7 ಕೋಟಿ 30 ಲಕ್ಷ 40 ಲಕ್ಷ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಪತ್ತೆ ಇಲ್ಲ! ಆರೋಗ್ಯ, ಶಿಕ್ಷಣ ಅವಕಾಶ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಡೆಯ ಸ್ಥಾನ.

'..... ಜಾತಿ, ಮತ, ಲಿಂಗ, ಧರ್ಮ, ಜನಾಂಗ ಈ ಯಾವುದೂ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ಭಾವ ತರಬಾರದು.....' ಅನುಚ್ಛೇದ 2 CRC.

★ ಬಾಲಕಾರ್ಮಿಕ ಪದ್ಧತಿ ನಿರ್ಮೂಲನೆ ...

ಭಾರತದ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ 11 ಕೋಟಿ ಬಾಲಕಾರ್ಮಿಕರು! ಕಡಿಮೆ ಕೂಲಿ, ಹೆಚ್ಚು ದುಡಿಮೆ, ಬೆಳೆದಂತೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವರಾಗುವ ಮಕ್ಕಳು. ವರ್ಷದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುವ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ. ಜೀತ, ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ... ಭವಿಷ್ಯದ ಕಲನೆಯಿಲ್ಲದ ಮಕ್ಕಳು.

'...ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅವರಿಗಿಷ್ಟೆ ವಿಲ್ಲದ, ಅವರ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಬಾರದು. ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಲೈಂಗಿಕ ಶೋಷಣೆ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಇರಬೇಕು....' ಅನುಚ್ಛೇದ 18, 32 CRC

ಈಗ ಹೇಳಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಕ್ಕುಗಳು ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ?

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಮೂಲ ಭೂತ ಹಕ್ಕುಗಳಿವೆ

ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ಹಕ್ಕುಗಳಿವೆ.

ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರುವ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಈ ಯಾವುದೂ ತಡೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ-

- ದೇಶ, ಭಾಷೆ, ರಾಜ್ಯ, ಜಾತಿ, ಧರ್ಮ, ಬಣ್ಣ, ಲಿಂಗ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮಟ್ಟ
- ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿ ತಂದೆ, ಪೋಷಕರು ಯಾರೇ ಆಗಿರಲಿ
- ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದ ಎಂಬ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಒನ್ಮತ

ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಹಕ್ಕುಗಳಿವೆ.

ನವೆಂಬರ್ 20, 1989 ರಂದು ವಿಶ್ವ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ 'ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಒಡಂಬಡಿಕೆ'ಗೆ ಸಹಿ ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಆಯಾದೇಶಗಳು ಮಕ್ಕಳ ಮೂಲ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಒಪ್ಪಿದಂತೆ ಆಗಿದೆ. ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಆರು ಪ್ರಮುಖ ವಿಚಾರಗಳು ಇಲ್ಲಿದೆ....

01. ನಾಗರಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳು, ಮಾಹಿತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ
02. ಕೌಟುಂಬಿಕ ವಾತಾವರಣ ಮತ್ತು ಪರ್ಯಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ / ರಕ್ಷಣೆ
03. ಮೂಲ ಆರೋಗ್ಯ ಸೌಲಭ್ಯ ; 04. ಶಿಕ್ಷಣ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಮತ್ತು ಮನೋರಂಜನೆ ; 05. ಬಾಲಕಾರ್ಮಿಕ ಪದ್ಧತಿ ನಿರ್ಮೂಲನೆ ಮತ್ತು ಲೈಂಗಿಕವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ದುರುಪಯೋಗ ತಡೆಯುವುದು ; 06. ಒಪ್ಪಿದ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯನ್ನು ಆಯಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೊಳಿಸಲು ಕ್ರಮಗಳು.

ಈಗ ಇವುಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಲು ನಮ್ಮ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಏನು ಎಂಬುದರತ್ತ ನೋಡೋಣ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಾವು ನೀಡಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕು, ರಕ್ಷಣೆಯ ಹಕ್ಕು, ಅವಕಾಶ, ವಿಕಾಸಹೊಂದಲು ಹಕ್ಕು ಹಾಗೂ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಹಕ್ಕು.

ಪ್ರತಿ ಮಗುವಿಗೂ ಜನ್ಮ ಹೊಂದಲು, ಜೀವಿಸಲು, ಉತ್ತಮ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವೆ ಹೊಂದಲು, ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರ ಪಡೆಯಲು, ಒಂದು ಹೆಸರು ಇದ್ದು, ತಾನು ಒಂದು ದೇಶದ ಪ್ರಜೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಕ್ಕು, - ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕು.

ರಕ್ಷಣೆಯ ಹಕ್ಕು - ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ತೊಂದರೆ, ಕಿರುಕುಳ, ಒಂಪೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಹಾಗೂ ತುರ್ತು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸರಸ್ತು ಘರ್ಷಣೆಗಳಾದಾಗ ರಕ್ಷಣೆ.

ಶಿಕ್ಷಣ, ಶೈಶವದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಲು ಅವಕಾಶ, ಆರೋಗ್ಯ ರಕ್ಷಣೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಭದ್ರತೆ, ಬಿಡುವು, ಮನೋರಂಜನೆ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶ - ವಿಕಾಸಹೊಂದಲು ಹಕ್ಕು.

ಭಾಗವಹಿಸುವ ಹಕ್ಕು - ಮಕ್ಕಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ಮನ್ನಣೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಮಾಹಿತಿಯ ಲಭ್ಯತೆ, ಚಿಂತನೆಗೆ, ಬುದ್ಧಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳು.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಈ ಮುಂದಿನದು

ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ನಾವು ಏನು ಮಾಡಬಹುದು?

01. ಮಕ್ಕಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ.

ಕಡ್ಡಾಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ, ಬಾಲಕಾರ್ಮಿಕ ಪದ್ಧತಿ ನಿರ್ಮೂಲನೆ, ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವೆ ವಿಸ್ತಾರ.

02. ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗೆ ಬದ್ಧವಾಗುವಂತಹ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ.

ಈಗಾಗಲೇ ಇರುವ ಕಾನೂನುಗಳ ಕಡ್ಡಾಯ ಜಾರಿ, ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವ ಕಡೆ ಸೂಕ್ತ ಕಾನೂನುಗಳ ರಚನೆ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಮಗಳ ಮಿಷರ್ ಮತ್ತು ಮರುರಚನೆ.

03. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ತಾರತಮ್ಯ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳಿ.

ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಜೀವಿಸಲು, ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯಲು, ಭಾಗವಹಿಸಲು ಅವಕಾಶ ನೀಡುವುದು.

04. ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವಾಗ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ಹಾಗೂ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆಯೇ ಜೀವಾಳವಾಗಲಿ.

ಜನ ಸಂಘಟನೆಗಳು, ಸ್ವಯಂಸೇವಾ ಸಂಘಟನೆಗಳು, ಪಂಚಾಯಿತಿಗಳು ಜನಪರ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಬರುವಂತಹ ವಾತಾವರಣ ಬೆಳೆಸುವುದು.

05. ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪರವಾಗಿ ದಿನಿ ಎತ್ತಿ ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿ.

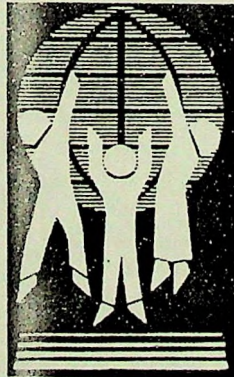
ಮಕ್ಕಳ ಪರವಾದ ನ್ಯಾಯ, ಕಾನೂನು, ಸಂತೋಧನೆ, ಕೆಲಸ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಹಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗುವುದು.

06. ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಜಾರಿ ಬಗ್ಗೆ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನಡೆಸಿ ವರದಿ ನೀಡಿರಿ.

ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸೂಕ್ತ ಸೂಚಕಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುವುದು.

ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಪ್ರತಿ ಓದಿ. ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಪ್ರತಿಗಳು ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕಿಸಿ: ಮಹಿಳಾ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ.

- ಎನ್.ವಿ. ಮನುಜೇವ ಶರ್ಮಾ

96

ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳು ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಜಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು

ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕುಗಳ ಒಡಂಬಡಿಕೆ

ಮೂಲ
unicef

ಅನುವಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಟಣೆ
CRY ಬೆಂಗಳೂರು

ಅನುವಾದಕರು : ವಿಶ್ವನಾಥ, ವಿನಿತೆ ಎಸ್. ಶರ್ಮಾ, ಮಹೇಂದ್ರ, ಪ್ರಕಾಶ್ ಕಾಮತ್, ವಾಸುದೇವ ಶರ್ಮಾ

ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಜಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
1.	ಮಗು/ಮಕ್ಕಳು ಎಂದರೇನು? Definition of Child	ಆಯಾ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕಾನೂನು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಳ ವಯಸ್ಸನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರದಿದ್ದರೆ 18 ವರ್ಷದ ಕೆಳಗಿನ ಎಲ್ಲರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾರೆ.	1. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾನೂನುಗಳಲ್ಲಿ 'ಮಗು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. 2. ಅಪರಾಧದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ (ಅಪರಾಧೀಕರಣದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ), ಪೋಷಕರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಕಾನೂನು ಹಾಗೂ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆ ಪಡೆಯುವುದು ಕಡ್ಡಾಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕೊನೆ, ಲೈಂಗಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡುವುದು, ಮದುವೆ, ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರ್ಪಡೆ, ಸೇರ್ಮೆಗೆ ವಾಸ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾನೂನು ವಿಧಿಸಿರುವ ಕನಿಷ್ಠ ವಯೋಮಿತಿ. 3. ಈ ಹಲವಾರು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗಿಂತ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣಲಾಗುತ್ತದೆಯೇ? ಹಾಗಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳೇನು?
2.	ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಈಡಾಗದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ Freedom from discrimination	ಯಾವುದೇ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಈ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯು ಹೆಸರಿಸಿರುವ ಹಕ್ಕುಗಳು ಲಭಿಸುವವು. ಕುಟುಂಬದ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಅಂತಸ್ತು ಅಥವಾ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು, ನಂಬಿಕೆಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುವುದರ ಅಥವಾ ತಾರತಮ್ಯ ತೋರಿಸುವುದರ ವಿರುದ್ಧ ಸರ್ಕಾರವು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಒದಗಿಸಬೇಕು.	1. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛೇದ 2 ರಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವ ಅವಕಾಶಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮನ್ನಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. 2. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು / ಗ್ರಾಮೀಣ ಮಕ್ಕಳು / ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯಾತರ ಮಕ್ಕಳು / ನಿರಾಶ್ರಿತರ ಮಕ್ಕಳು / ಅಂಗವಿಕಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತೋರಿಸುವ ತಾರತಮ್ಯಗಳ ವಿರುದ್ಧ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಸೂಕ್ತಕ್ರಮಗಳೂ ಹಾಗೂ ತಾರತಮ್ಯ ಮನೋಭಾವಗಳು ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಾಗ್ರಹಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ತಡೆಗಟ್ಟುವುದರ ಬಗ್ಗೆ, ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.
3.	ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಕ್ಕಳ ಹಿತದೃಷ್ಟಿ. Best interest of the child.	ಯಾವುದೇ ಕಾನೂನು ಅಥವಾ ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದ ಹಿತ ಕಾಪಾಡಿ ಮಕ್ಕಳ ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಪಾಲನೆಗೆ ಸರ್ಕಾರವು ಕೆಲವು ಮಾಪಕಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಜಾರಿಗೊಳಿಸಬೇಕು.	1. ಕಾನೂನು ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯಾಲಯ, ಆಡಳಿತ ಹಾಗೂ ಮತ್ತಿತರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಗಮನಿಸಲಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದು. ಯಾವುದೇ ಕಾನೂನು ಅಥವಾ ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಕ್ಕಳ ಹಿತ ಕಾಪಾಡಿ ಅವರ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಪಾಲನೆಗೆ ಇರುವ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಹೇಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸರ್ಕಾರ ನಿಗದಿ ಮಾಡಬೇಕು.
4.	ಹಕ್ಕುಗಳ ಜಾರಿ. Implementation of Rights	ಈ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಬೇಕು.	1. ಪ್ರಸ್ತುತ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾರೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳೀಯ ಪರಿಸರಗಳಲ್ಲಿ ಜಾರಿ ಮಾಡಲು ಇರುವ ಒಟ್ಟಾರೆ ಯೋಜನೆಗಳು.

ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಚಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
5.	ಪೋಷಕರ/ಹತ್ತವರ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು Respect for parental responsibility	ಈ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬಲಾಯಿಸಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪೋಷಕರು/ಹತ್ತವರು ನೀಡಬಹುದಾದ ನಿರ್ದೇಶನ/ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ಗೌರವಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಕ್ಕು.	1. ಪೋಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಥವಾ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸಲಹಾ ಸೇವೆ (ಸಮಾಲೋಚನೆ)ಗೆ ಇರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ.
6.	ಉಳಿವು ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ Survival & Development	ಮಗುವಿಗೆ ಜೀವಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಇದೆ, ಸರಕಾರವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಗುವೂ ಸಾಯದೆ ಬದುಕಲು ಹಾಗೂ ವಿಕಾಸ/ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಕ್ರಮ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕು.	1. ಮಕ್ಕಳು ಉಳಿಯಲು ಹಾಗೂ ವಿಕಾಸಹೊಂದಲು ಸರಕಾರವು 'ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟಿದೆ' ಹಾಗೂ ಅಂತಹ ವಾತಾವರಣ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಏನು ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಂಡಿದೆ ಎಂಬ ಮಾಹಿತಿ.
7.	ಹೆಸರು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ Name & Nationality	ಒಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಹೆತ್ತವರಾರು (ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು) ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಪೋಷಕರಿಂದ ಪ್ರೀತಿ, ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯುವ ಹಕ್ಕು.	1. ಹುಟ್ಟಿದ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳ ಜನನ ದಾಖಲೆಯಿರುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅಂಥ ದಾಖಲೆಯಿಡದೇ ಹೋದರೆ ಅಥವಾ ಯಾವಾಗಲೋ ದಾಖಲಿಸಿದರೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಥವಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಉದ್ದೇಶಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳು. 2. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ದಾಖಲಾತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಎಂತಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
8.	ಅನನ್ಯತೆ/ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಕಾಪಾಡುವುದು Preservation of identity	ಮಕ್ಕಳ ಅನನ್ಯತೆ/ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಕಾಪಿಡುವ ಅಥವಾ ಮರುಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಹಕ್ಕು (ಹೆಸರು, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ ಹಾಗೂ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು)	
9.	ಪೋಷಕರ ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಬೇರ್ಪಡದಿರುವುದು Parental Care & Non- separation	ಮಕ್ಕಳ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿ ಮಗುವಿಗೂ ತನ್ನದೇ ಪೋಷಕರೊಂದಿಗೆ ಜೀವಿಸುವ ಹಕ್ಕು (ಅದು ಮಗುವಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅಹಿತಕರ ಎಂದು ಗುರುತಿಸದಿದ್ದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ). ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ/ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದುವುದು. ಸರಕಾರದ ಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಮಕ್ಕಳು ತಂದೆ ತಾಯಿಯರಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಲ್ಲಿ ಆ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ.	1. ತಂದೆ ತಾಯಿಯರು ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೊಂದಿಗೂ ಸಂಪರ್ಕ, ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿರುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ಜಾರಿ ಮಾಡಲು ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.
10.	ಕುಟುಂಬದ ಪುನರ್ಮಿಲನ Family Reunification	ಯಾವುದೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುವ ಹಕ್ಕು ಮತ್ತು ತಂದೆ ತಾಯಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹಕ್ಕು.	1. ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ತಂದೆ ತಾಯಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಮಗುವಿಗೆ ಹಕ್ಕಿರುವುದನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಲು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮಗಳು.
11.	ಕಾನೂನು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸ್ವಾಂತರಗೊಳಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ವಾಪಸ್ ಕಳಿಸದಿರುವುದು. Illicit Transfer & Non- return.	ಕಾನೂನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೊರದೇಶಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಂತರಗೊಳಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಅವರನ್ನು ವಾಪಸ್ ಕಳಿಸದಿರುವುದರ ವಿರುದ್ಧ ಸರ್ಕಾರವು ಕ್ರಮಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು.	ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳಿಂದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಾಗಿಸುವುದು, ಹಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ನಗರಗಳಿಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದು ನಡೆದೇ ಇದೆ. ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.

ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಚಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
12.	ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದು Free Expression of Opinion	ಮಗುವಿಗೆ ತನ್ನ ಹಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರಗಳ ಕುರಿತು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಹಕ್ಕು, ಮತ್ತು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರು ಅಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಅದಕ್ಕಿರುವ ಹಕ್ಕು.	1. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಇರುವ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜನಾಭಿಪ್ರಾಯವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು. 2. ಮಗುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನ್ಯಾಯಿಕ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ನಡವಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ಕಾಣಲಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದು.
13.	ಮಾಹಿತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ Freedom of Information	ಯಾವುದೇ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಹಿತಿ ಹುಡುಕುವ, ಪಡೆಯುವ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಹಕ್ಕು.	1. ಮಕ್ಕಳ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ಅದರ ವಿರತನೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸಿಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು 2. ದೂರದರ್ಶನ ಮತ್ತು ರೇಡಿಯೋ ಮೂಲಕ ಮಕ್ಕಳ ಚಲನಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವುದೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಮಕ್ಕಳ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗಾಗಿ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ ಕಾಲಾವಧಿ.
14.	ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಂತೆ ನಡೆಯುವ ಮತ್ತು ತನ್ನಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಹಕ್ಕು Freedom of Conscience Religion	ತನ್ನ ನಂಬುಗೆ ಅಥವಾ ಧರ್ಮದಂತೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಹಕ್ಕು; ಈ ಹಕ್ಕಿನಂತೆ ನಡೆಯಲು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದಾರಿ ತೋರುವುದಕ್ಕೆ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಗೌರವಿಸಬೇಕು.	1. ಈ ಹಕ್ಕಿನ ಚ್ಯುತಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಕರಣಗಳು ವರದಿಯಾಗಿರುವುದು.
15.	ಸಂಘಟಿತರಾಗಲು ಇರುವ ಹಕ್ಕು Freedom of Association	ಸಂಘಟಿತರಾಗಲು ಮತ್ತು ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಭೆ ಸೇರಲು ಇರುವ ಹಕ್ಕು.	1. ಈ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ ಹಾಲಿ ಶಾಸನಗಳ ತಿದ್ದುಪಡಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.
16.	ಸ್ವಕೀಯತೆಯ ರಕ್ಷಣೆ Protection of Privacy	ವೈಯಕ್ತಿಕ, ಕೌಟುಂಬಿಕ, ಮನೆ ಅಥವಾ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇತರರು ಮಧ್ಯಪ್ರವೇಶಿಸುವುದರ ವಿರುದ್ಧ ಹಾಗೂ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕೀರ್ತಿ ಗೌರವಗಳ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ಆಕ್ರಮಗಳ ವಿರುದ್ಧ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯುವ ಹಕ್ಕು.	1. ಪೋಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಥವಾ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸಲಹೆ ಸೇವೆ (ಸಮಾಲೋಚನೆ)ಗೆ ಇರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ.
17.	ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಹಿತಿ Media & Information	ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಾಗೂ ಅಂತರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿವಿಧ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಮಾಹಿತಿ ಪಡೆಯಲು ಸರಕಾರಗಳು ಸೌಲಭ್ಯ ಒದಗಿಸಬೇಕು.	1. ಮಾಹಿತಿ ಪಡೆಯಲು ತಡೆಯೊಡ್ಡುವ ನಿಬಂಧನೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ. 2. ಸಮೂಹ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾನಿಕಾರಕ ವಿಚಾರಗಳು, ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಮಕ್ಕಳು ಈಡಾಗದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.

ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಜಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
18.	ಪೋಷಕರ ಜವಾಬ್ದಾರಿ Parental responsibility	ತಂದೆ ತಾಯಿಯರಿಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಪಾಲಿಸಿ ಬೆಳೆಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವ ತತ್ವವನ್ನು ಸರಕಾರವು ಗೌರವಿಸಬೇಕು. ತಂದೆ ತಾಯಿಯರು ಅಥವಾ ಪಾಲಕ ಪೋಷಕರಿಗೆ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಇದೆ ಹಾಗೂ ತಂದೆ ತಾಯಿಯರು ಅಥವಾ ಪೋಷಕರಿಗೆ ಈ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಕಾರ ನೀಡುವುದಲ್ಲದೆ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿರುವ ತಂದೆ ತಾಯಿಯರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆಗೆ ಸರಕಾರವು ಸೂಕ್ತ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬೇಕು.	1. ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ ತಂದೆ ತಾಯಿಯರ ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲನೆಗೆ ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ.
19.	ದುರುಪಯೋಗ ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ Abuse and Neglect	ಪೋಷಕರು ಅಥವಾ ಇನ್ನು ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ದುರುಪಯೋಗ ಮಾಡದಂತೆ, ಶೋಷಣೆಗೆ ಗುರಿ ಮಾಡದಂತೆ, ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸದಂತೆ ಸರಕಾರಗಳು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇಂತಹ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟಬೇಕು ಮತ್ತು ಇಂತಹದು ಜರುಗಿದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಅಥವಾ ದುರಸ್ತಿ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು	1. ಕೌಟುಂಬಿಕ ವಾತಾವರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ದುರುಪಯೋಗದ ಪ್ರಸಂಗಗಳ ವರದಿಗಳು. 2. ಮಕ್ಕಳು ದುರುಪಯೋಗ ಅಥವಾ ದೌರ್ಜನ್ಯ / ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಾನೂನು ಕ್ರಮಗಳು. 3. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೆಟ್ಟದಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡಂತಹ ಅಥವಾ ದೌರ್ಜನ್ಯ, ಹಿಂಸೆ, ಲೈಂಗಿಕ ಶೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಡೆದಿರುವ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು. 4. ಕೌಟುಂಬಿಕ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲೂ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಗುರುತರ ದೌರ್ಜನ್ಯ ಉಂಟಾದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಮಕ್ಕಳ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ವಿಧಿ ವಿಧಾನಗಳು. 5. ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ದೌರ್ಜನ್ಯ, ಶೋಷಣೆ ಅಥವಾ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಉಂಟಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ನೇರವಾಗಿ ದೂರು ಕೊಡುವ ಅಧ್ಯತೆಗಳು.
20.	ಮನೆ ತಪ್ಪಿದ ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ಮಕ್ಕಳು Home less children	ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಕುಟುಂಬದಿಂದ ಮಗು ಬೇರೆಯಾದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಮಗುವಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯ ಕೌಟುಂಬಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ / ರಕ್ಷಣೆ - ಫಾಸ್ಟರ್ ಕೇರ್, ದತ್ತು ಅಥವಾ ಸೂಕ್ತ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಸರಕಾರಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಹಾಯ ಪಡೆಯುವ ಹಕ್ಕು.	1. ವಿವಾಹ ವಿಚ್ಛೇದನ ಹೊಂದಿದ ಪೋಷಕರ ಮಕ್ಕಳ ಲಾಲನೆ ಪಾಲನೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಇರುವ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳು (ಇದರಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಲಾಲನೆ ಪಾಲನೆಯಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗದಂತೆ ಏಕತ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇರುವ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳೂ ಒಳಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ). 2. ತಂದೆ ತಾಯಿಯರು ಪರಸ್ಪರ ತೊಂದರೆಗೊಳಗಿದ್ದರೆ, ಇಬ್ಬರೊಡನೆಯೂ ಸಂಬಂಧ, ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿರಲು ಮಗುವಿಗಿರುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ಜಾರಿ ಮಾಡಲು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸೂಕ್ತ ಕ್ರಮಗಳು. 3. ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವುದೇ ಅಥವಾ ಫಾಸ್ಟರ್ ಹೋಮ್‌ನಲ್ಲಿ ಇರುವುದೇ ಎಂಬ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಲು ಇರುವಂತಹ ನೀತಿಗಳು. 4. ಲಾಲನೆ ಪಾಲನೆಗಾಗಿ ಪರ್ಯಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಒದಗಿಸಲು ಇರುವ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಪಟ್ಟಿ, ಹೀಗೆ ಲಾಲನೆ ಪಾಲನೆ ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಅಂಥ ಮಕ್ಕಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಮಾಡಲು ಇರುವ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳು.

ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಜಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
21.	ದತ್ತು Adoption	ದತ್ತು ನೀಡುವ ಹಾಗೂ ಪಡೆಯುವ (ವಿದೇಶಿಯರಿಗೂ ಸೇರಿದಂತೆ) ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸರಕಾರವು ಸಾಧ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು.	<p>1. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹಾಗೂ ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ದತ್ತು ನೀಡುವ ಹಾಗೂ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನಡೆಸುವ ವಿಧಾನಗಳು.</p> <p>2. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ದತ್ತು ನೀಡುವ ಮುಂಚೆ, ಹಾಗೆ ನೀಡುವುದರಿಂದ ಆಗಬಹುದಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಹಾಗೂ (ಮಗುವನ್ನು ತಮ್ಮ ದಾಗಿಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು) ಸಾಧ್ಯವಾದಂತೆ ಬಗ್ಗೆ ತೂಗಿ ನೋಡಲು ಪೋಷಕರಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಮಯ ಇರುವಂತೆ ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮಗಳು.</p> <p>3. ತಾನು ದತ್ತು ಹೋಗುವುದು ಅಥವಾ ಬಿಡುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಮಗು ತಾನೇ ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇದುವೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ?</p>
22.	ನಿರಾಶ್ರಿತ ಮಕ್ಕಳು Refugee Children	ನಿರಾಶ್ರಿತರು ಅತವಾ ನಿರಾಶ್ರಿತರೆಂಬ ಸ್ಥಾನಮಾನ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಕೋರುವ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸರಕಾರವು ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಅಂತಹ ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಸಹಾಯ ನೀಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಸೂಕ್ತ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೊಡನೆ ಸರಕಾರವು ಸಹಕಾರ ನೀಡಬೇಕು	<p>1. ನಿರಾಶ್ರಿತರು ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಹಿತರಾದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯ ಉಂಟಾಗದಂತೆ, ಮಗುವಿನ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಮಕ್ಕಳ ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕು, ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ಮನ್ನಣೆ ನೀಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸರಕಾರವು ತನ್ನ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸತತವಾಗಿ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಜಾರಿಗೆ ತಂದಿದೆ ಎಂಬ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ.</p>
23.	ಅಂಗವಿಕಲ ಮಕ್ಕಳು. Disabled Children	ಅಂಗವಿಕಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಿಕೇಷವಾದ ಆರೈಕೆ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದು ಸ್ವಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ಹಕ್ಕು ಇದೆ.	<p>ಅಂಗವಿಕಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ, ತರಬೇತಿ, ಆರೋಗ್ಯ ರಕ್ಷಣಾ ಸೇವೆಗಳು, ಉದ್ಯೋಗಿಗಳಾಗಲು ತಯಾರಿ ಹಾಗೂ ಮನರಂಜನೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಇರುವ ಅವಕಾಶಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಅವರ ಕುರಿತಾದ ಮಾಹಿತಿ.</p>
24.	ಆರೋಗ್ಯ ರಕ್ಷಣೆ: Health care	ಅತ್ಯಂತ ಒಳ್ಳೆಯ ಗರಿಷ್ಠ ಮಟ್ಟದ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವಾ ಸೌಲಭ್ಯಗಳ ಹಕ್ಕು. ಶಿಶು ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳ ಮರಣ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದು ಹಾಗೂ ರೋಗರುಜಿನ ಮತ್ತು ಅಪೌಷ್ಟಿಕತೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು; ಗರ್ಭಿಣಿಯರಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವಾ ಸೌಲಭ್ಯ, ಆರೋಗ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ/ ಜಾಗೃತಿ ನೀಡುವುದು; ಸೂಕ್ತ ಆರೋಗ್ಯ ರಕ್ಷಣಾ ಕ್ರಮದ ಜಾರಿ; ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾದ, ಕಂದಾಚಾರ ಪದ್ಧತಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ಮಾಡಬೇಕು.	<p>1. ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವೆ ಅದರಲ್ಲೂ ಮಕ್ಕಳ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಆಯವ್ಯಯ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮೀಸಲಿಟ್ಟ ಹಣದ ಪ್ರಮಾಣ.</p> <p>2. ರೋಗಗಳನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಹಾಗೂ ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಸಮತೋಲನ.</p> <p>3. ಈ ಮುಂದಿನವುಗಳ ಕುರಿತ ಮಾಹಿತಿ.</p> <p>ಎ) ಯಾವುದೇ ಮಗುವು ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವಾ ಸೌಲಭ್ಯದಿಂದ ವಂಚಿತವಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು, ಅದರಲ್ಲೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಹಾಗೂ ಕೊರತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೇಷವಾಗಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಆರೋಗ್ಯ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು.</p> <p>ಬಿ) ಸದ್ಯ ಬಾಲ್ಯಿಯಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವಾ ಸಂಪರ್ಕ ಜಾಲಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆರೋಗ್ಯ ಸೇವೆ.</p>

ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಹಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
			<p>ಸಿ) ಮಕ್ಕಳ ಆರೋಗ್ಯ ಹಾಗೂ ಪೌಷ್ಟಿಕತೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಂಕಿಅಂಶ ಹಾಗೂ ಮತ್ತಿತರ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಕಲೆಹಾಕಲು ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.</p> <p>ಡಿ) ಸದ್ಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿನ ಅಪೌಷ್ಟಿಕತೆಯ ಮಟ್ಟ ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲು ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.</p> <p>ಇ) ಕುಟುಂಬ ಯೋಜನಾ ಕ್ರಮಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಫಲಾನುಭವಿಗಳು.</p> <p>ಎಫ್) ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹಾಗೂ ಜನನಾಂತರದ ಮರಣ (Perinatal) ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲು ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.</p> <p>ಜೆ) ತರಬೇತಿ ಹೊಂದಿದ ದಾಯಿಯರು ಹಾಜರಿದ್ದು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ ಜನನಗಳ ಶೇಕಡವಾರು.</p> <p>ಎಚ್) ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ಹಾಗೂ ಬಾಣಂತಿಯರ ಆರೋಗ್ಯ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.</p> <p>ಐ) ಪದೇ ಪದೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಕಿರುಕುಳ ಕೊಡುವ ರೋಗ/ಅನಾರೋಗ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ಕುರಿತಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ರೂಪುರೇಷೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು.</p> <p>ಜೆ) ಮಕ್ಕಳು ಹಾಗೂ ಅವರ ಪೋಷಕರಲ್ಲಿ ಎಚ್.ಐ.ವಿ. ಅಂಟುಕೋಗದ ಪ್ರಕರಣಗಳು ಹಾಗೂ ನೀಡಿದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ವಿವರಗಳು, ಮತ್ತು ಏಡ್ಸ್ ತಡೆಗಟ್ಟಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.</p>
25.	ನಿಯತಕಾಲಿಕ ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶೆ Periodic Review	ಪಾಲನೆ, ರಕ್ಷಣೆ ಅಥವಾ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಾಗಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ನಿಗದಿತ ಕಾಲಾವಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರ್ವಿಮರ್ಶೆ ನಡೆಸಲು ಮಕ್ಕಳಿಗಿರುವ ಹಕ್ಕು.	1. ಸರಕಾರದ ನಿರ್ದೇಶನದ ಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು (ಸುಧಾರಣಾ) ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಡಲಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಸ್ತುವಾರಿ ನಡೆಸಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ.
26.	ಸಾಮಾಜಿಕ ಭದ್ರತೆ Social Security	ಎಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಭದ್ರತೆ ಹಾಗೂ ಜೀವನವಿಮೆ ಹೊಂದುವ ಹಕ್ಕು.	
27.	ಜೀವನ ಮಟ್ಟ Standard of Living	ಅವಶ್ಯಕ ಜೀವನ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಹಕ್ಕು, ಯಾವ ಪೋಷಕರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣಮಟ್ಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲಾಗದಿದ್ದರೆ ಅಂತಹವರಿಗೆ ಸರಕಾರವು ನೆರವು ನೀಡಬೇಕು ಹಾಗೂ ಸ್ಥಿತಿವಂತರು ಸ್ವದೇಶದಲ್ಲಿರಲಿ ಅಥವಾ ವಿದೇಶದಲ್ಲಿರಲಿ ಅಂತಹವರಿಂದ ಮಗುವಿನ ಖರ್ಚು ವೆಚ್ಚಗಳನ್ನು ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ಸರಕಾರವು ಹೊಂದಿದೆ.	1. ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಯಾವುದಾದರೂ ಕ್ರಮಗಳು.

ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಜಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
28.	ಶಿಕ್ಷಣ : Education	ಶಿಕ್ಷಣದ ಹಕ್ಕು : ಸರ್ಕಾರವು ಉಚಿತ ಹಾಗೂ ಕಡ್ಡಾಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಿಸಬೇಕು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು (ಸೆಕೆಂಡರಿ ಶಿಕ್ಷಣ), ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯಲು ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸುವುದೇ ಅಲ್ಲದೇ, ಮಕ್ಕಳ ಮಾನವೀಯ ಘನತೆ - ಗೌರವಗಳಿಗೆ ಶಾಲೆಯ ಶಿಸ್ತು ಪೋಷಕವಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.	1. ಎ) ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆಯವ್ಯಯ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಹಣದ ಪ್ರಮಾಣ. ಬಿ) ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿರುವ ಹಣದ ಪ್ರಮಾಣ. ಸಿ) ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಆಯವ್ಯಯ ಪತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ಬಾಬುಗಳು. 2. ಎ) ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಗೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಹಾಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಗಂಡು/ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಕುರಿತಾದ ವಿವರವಾದ ಅಂಕಿ-ಅಂಶಗಳು. ಬಿ) ತೀರಾ ಮೂಲ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಮಕ್ಕಳು. ಶಾಲೆಗೆ ಬರಲು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮಗಳು. ಸಿ) ಮಕ್ಕಳು ಶಾಲೆಯನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ತೊರೆಯುವ ಹಾಗೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ಪರಿಣಾಮ. 3. ಮಗುವೊಂದನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ ಕಳಿಸಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಲು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಖರ್ಚು ಹಾಗೂ ಬಡ ಕುಟುಂಬಗಳ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲು ಇರುವ ಅನುಕೂಲಗಳು.
29.	ಶಿಕ್ಷಣದ ಗುರಿ. ಉದ್ದೇಶ : Education. Aims of	ಮಗುವಿಗೆ ನೀಡುವ ಶಿಕ್ಷಣ-ಅದರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸಬೇಕು; ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದಕ್ಕೆ ತಯಾರಿ ನೀಡಬೇಕು; ತಂದೆ-ತಾಯಿಯರು, ಮೂಲಭೂತ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳು, ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪರಿಸರ, ತಾನು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಅದರಿಸುವುದನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿರಬೇಕುಮದು ಎಲ್ಲ ಸರ್ಕಾರಗಳು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿವೆ.	1. ಶಿಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಲ್ಟಿ ಬೆಳಸಲು ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು. ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಬೋಧನಾ ಕ್ರಮಗಳ ಗುಣಮಟ್ಟ ಬೆಳೆಸಲು ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು. ಎ) ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಶಾಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಕರು ಮತ್ತು ಅವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಶಿಕ್ಷಣ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಲು ಯೋಜನೆಗಳು. ಬಿ) ಶಿಕ್ಷಕರ ತರಬೇತಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಎಷ್ಟಿವೆ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಪದವಿ ಪಡೆದು ಬರುವ ಶಿಕ್ಷಕರ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಷ್ಟು. ಸಿ) ಔಪಚಾರಿಕ ಹಾಗೂ ಅನೌಪಚಾರಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಸೇರ್ಪಡೆ.
30.	ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯಾತರ ಮಕ್ಕಳು Children of Minorities	ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯಾತರ ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅಥವಾ ಮೂಲ ನಿವಾಸಿಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಮತ್ತು ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸುವ, ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿರಬೇಕು.	1. ಅಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯಾತರು ಹಾಗೂ ಮೂಲ ನಿವಾಸಿಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭೇದ ಭಾವ ಮಾಡಿಲ್ಲದಿರುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ಮೂಲ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ/ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಖಚಿತ ಕ್ರಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ.
31.	ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹಾಗೂ ಮನೋರಂಜನೆ Leisure & Recreation	ವಿಶ್ರಾಂತಿ, ಆಟ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಕಲಾತ್ಮಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಹಕ್ಕು.	1. ಮನೋರಂಜನೆ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಾಗೂ ಕಲಾತ್ಮಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀಡಿದ ಅವಕಾಶಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ.

ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಜಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
32.	ಬಾಲ ಕಾರ್ಮಿಕರು Child Labourers	ಮಗು ಆರ್ಥಿಕ ಕೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟು ಮಾಡುವ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ವಿರುದ್ಧ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ ಹಕ್ಕು. ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸೇರಲು ಕನಿಷ್ಠ ವಯೋಮಿತಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿ, ಉದ್ಯೋಗದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ ನಿಯಮಿತಗೊಳಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಜಾರಿಗಾಗಿ ತಪ್ಪಿತಸ್ಥರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಬೇಕು.	1. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಐ.ಎಲ್.ಓ. (ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘಟನೆ) ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಸ್ಥಿರೀಕರಣ ಹಾಗೂ ಅದರ ಜಾರಿಯನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಮಾಹಿತಿ. 2. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ವಿಧಿಸಿರುವ ಕನಿಷ್ಠ ವಯೋಮಿತಿಗಳು ಮಗುವಿನ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಅಥವಾ ದೈಹಿಕ, ಮಾನಸಿಕ, ನೈತಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಉಂಟುಮಾಡಬಹುದಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು. 3. ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಯುವ ವಯಸ್ಸಿನವರು (Young Persons) ದುಡಿಯಬಹುದಾದ ಅವಧಿ ಹಾಗೂ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಸಂಬಂಧ ಸರ್ಕಾರ ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಅಥವಾ ಜಾರಿಗೊಳಿಸಿರುವ ನಿಯಂತ್ರಣಗಳ ಕುರಿತಾದ ಮಾಹಿತಿ.
33.	ಮಾದಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು Narcotics.	ಮಕ್ಕಳು ಕಾನೂನು ಬಾಹಿರ ಮಾದಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಭ್ರಮಣೆ ಉಂಟುಮಾಡುವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸದಂತೆ ಸರ್ಕಾರ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇಂತವುಗಳ ಉತ್ಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ವಿತರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದಂತೆಯೂ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು.	1. ಮಾದಕ ದ್ರವ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೋಷಣೆ ಮಾಡದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗೂ ಆ ಕುರಿತು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ.
34.	ಲೈಂಗಿಕ ಕೋಷಣೆ: Exploitation, sexual.	ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಲೈಂಗಿಕ ಕೋಷಣೆ ಮತ್ತು ದುರುಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗದಂತೆ, ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಈಡಾಗದಂತೆ ಹಾಗೂ ಅಶ್ಲೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯ/ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡದಂತೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸರಕಾರ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು.	1. ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆ, ಮಾರಾಟ, ವಿನಿಮಯ, ಅಪಹರಣವೇ ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಲೈಂಗಿಕ ಕೋಷಣೆ, ದುರುಪಯೋಗಗಳಿಂದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಕ್ರಮಗಳು.
35.	ಮಾರಾಟ ಮತ್ತು ವಿನಿಮಯ, ಸಾಗಾಟ Sale & Trafficking	ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ತಡೆ ಹಿಡಿದಿರುವುದು, ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವುದು ಬೇರೆಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರವು ತಡೆಯಬೇಕು.	1. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕ್ರಮಗಳು.
36.	ಇತರ ಕೋಷಣೆಗಳು: Exploitation, Others.	ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಇತರ ರೀತಿಯ ಎಲ್ಲ ಕೋಷಣೆಗಳಿಂದ ಸರ್ಕಾರವು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು.	ಎ) ಮಾದಕ ವಸ್ತುಗಳ ಮಾರಾಟ ಮತ್ತು ಸೇವನೆ. ಬಿ) ಇತರ ರೀತಿಯ ಕೋಷಣೆಗಳನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು, ಹಾಗೂ ಅವುಗಳು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೋಷಿಸದಂತೆ ಮಾಡಲು ಇರುವ ನಿಶ್ಚಿತ ಕ್ರಮಗಳು.

ಸರಿಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಜಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
37.	ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಮರಣ ದಂಡನೆ Torture & Capital punishment	ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆ ಅಥವಾ ಮತ್ತಿತರ ಕ್ರೂರ, ಅಮಾನವೀಯ ಅಥವಾ ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ನಡವಳಿಕೆ, ಮರಣದಂಡನೆ ಅಥವಾ ಅಜೀವ ಸೆರೆಮನೆವಾಸ ಮತ್ತು ಕಾನೂನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಥವಾ ಮನಬಂದಂತೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹರಣ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಸರಕಾರವು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಂಡು ಅವರಿಗೆ ಗೌರವ ನೀಡಿ, ವಯಸ್ಕರಿಂದ ದೂರವಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಕುಟುಂಬದೊಡನೆ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿರಲು ಹಾಗೂ ಕಾನೂನು ನೆರವು ಪಡೆಯಲು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬೇಕು.	1. ಕಾನೂನು ಮುರಿದ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿ ಮತ್ತು ಈ ಮುಂದಿನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ: ಎ) ಬಾಲಾಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಾಗೂ ಆ ಕುರಿತು ಇರುವ ನಿಗದಿತ ಕಾನೂನು ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳು; ಬಿ) ಸಂಬಂಧಿಗಳೊಡನೆ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸಲಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳು; ಸಿ) ಈ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನಡೆಸಲಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಡಿ) ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಮಕ್ಕಳ ಜೊತೆ ಕೆಟ್ಟದಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಅವರು ದೂರು ನೀಡಬಹುದಾದ ಕ್ರಮಗಳು / ವಿಧಾನಗಳು; ಇ) ಅಂತಹ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಿಕ್ಷಣ ಹಾಗೂ ಆರೋಗ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಎಫ್) ಅಂತಹ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳಿಗೆ ಈ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಅವರು ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದಿರುವ ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕಾನೂನುಗಳ ಕುರಿತು ತರಬೇತಿ; ಜೆ) ಕಾನೂನಿನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡ ಮಕ್ಕಳು ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಸರಿಹೊಂದಲು ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದೊಡನೆ ಬೆರೆಯಲು ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಪರಿಚ್ಛೇದ 40)
38.	ಯುದ್ಧ / ಸಶಸ್ತ್ರ ಸಂಘರ್ಷ Armed Conflict	ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾನವ ಹಿತ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಸರಕಾರಗಳು ಮನ್ನಿಸಿ 15 ವರ್ಷಗಳೊಳಗಿನ ಯಾವುದೇ ಮಗು ನೇರವಾಗಿ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳದಂತೆ ತಡೆಯಬೇಕು. ಹಾಗೂ 15 ವರ್ಷದೊಳಗಿನ ಯಾವುದೇ ಮಗುವನ್ನು ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಯುದ್ಧದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಗೆ ಈಡಾದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಪಾಲನೆ ನೀಡಬೇಕು.	1. ಸ್ವಯಂ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಸೈನ್ಯದ ಸೇವೆಗೆ ಸೇರಲು ಇರುವ ವಯೋಮಿತಿ.
39.	ಪುನರ್ವಸತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ Rehabilitative Care	ದುರುಪಯೋಗ, ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೋಷಣೆ, ಹಿಂಸೆ ಅಥವಾ ಸಶಸ್ತ್ರ ಸಂಘರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಗೀಡಾದ ಮಕ್ಕಳು ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಗುಣಮುಖರಾಗಲು ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಸೇರಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಬೇಕು ಹಾಗೂ ಅವರ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಉತ್ತಮಪಡಿಸಲು, ಅವರ ಆತ್ಮಗೌರವ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಸರಕಾರವು ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು.	ಪರಿಚ್ಛೇದ 39ರ ಜಾರಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕ್ರಮಗಳು.

ಸಂಖ್ಯೆ	ವಿಷಯ	ವಿಚಾರ	ಜಾರಿ ಸೂಚಕಗಳು
40.	ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನ್ಯಾಯ Juvenile Justice	<p>ಅಪರಾಧದ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಕ್ಕು ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಆರೋಪಿಸಿದ ಅಪರಾಧವು ನ್ಯಾಯ ಸಮ್ಮತವಾಗಿ ರುಜುವಾತು ಆಗುವವರೆಗೂ ಆರೋಪಕ್ಕೊಳಗಾದ ಮಗುವಿಗೆ ಅವನ/ಅವಳ ಮೇಲಿರುವ ಆಪಾದನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾನೂನು ಸಹಾಯ ಒದಗಿಸಬೇಕು, ಮಗುವಿನಿಂದ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿಹೇಳಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರ ವಿರುದ್ಧ ಸೂಕ್ತ ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಪಾಂಪ್ಟಿಕ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವಂತೆ ಸರ್ಕಾರಗಳು ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು.</p>	<p>ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ನೀಡುವ ಕುರಿತಾದ ಅಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಗ್ಗೆ, ಕಾನೂನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಸಂಘರ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಮಕ್ಕಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೂ ಮುಂದಿನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಮಾಹಿತಿ</p> <p>ಎ) ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸಾಧ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಅಜೀವ ಪರ್ಯಂತ ಸೆರೆಮನೆ ವಾಸ ಹಾಗೂ ಮರಣದಂಡನೆ ಇವುಗಳ ಮೇಲಿನ ನಿಷೇಧ.</p> <p>ಬಿ) ಕಾನೂನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವುದು.</p> <p>ಸಿ) ಬಂಧನ, ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದು ಹಾಗೂ ಸೆರೆಮನೆವಾಸವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಕ್ರಮ ಅಥವಾ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂದು ನೋಡುವುದು ಹಾಗೂ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಕಡಿಮೆ ಕಾಲಾವಧಿಯಾಗಿರುವುದು.</p> <p>ಡಿ) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ವಂಚಿತರಾದ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಕೂಡಾ ತಿಳಿಯದ ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯೆ.</p> <p>ಇ) ಕಾನೂನು ಹಾಗೂ ಮತ್ತಿತರ ಸಹಾಯ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಅವಕಾಶ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬಂದಾಗ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ವಂಚಿತರಾದಾಗ ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದ ಸಕ್ರಮತೆಯನ್ನು ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮತ್ತಿತರ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಪ್ರಾಧಿಕಾರದ ಮುಂದೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಅವಕಾಶ.</p> <p>ಎಫ್) ಪರಿಚ್ಛೇದ 40ನ್ನು ಜಾರಿ ಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳು.</p>
41.	ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಸಾರ್ವಭೌಮತ Supremacy of Higher Standards	<p>ಯಾವುದೇ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕಾನೂನುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಒಡಂಬಡಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಂಶಗಳು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನೆ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯತಕ್ಕದ್ದು.</p>	<p>1. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕ್ರಮಗಳು.</p>

Donated by Danny Mahayana Reference file Child Labor

GOVERNMENT OF KARNATAKA

No.SWL 20 LBW 92

Karnataka Government Secretariat,
Multistoreyed Building,
Bangalore, dated 10th February 1995.

NOTIFICATION

Whereas the draft of the Child Labour (Prohibition and Regulation)(Karnataka) Rules, 1994 was published as required by sub-section(1) of Section 18 of the Child Labour (Prohibition & Regulation) Act, 1986 (Central Act No.61 of 1986) in Part IV-2c(i) of the Karnataka Gazette dated 30.7.1994 inviting objections/suggestions from the persons likely to be affected thereby giving 15 days time from the date of publication of the said Notification.

And whereas the said Gazette was made available to the public on 30.7.1994.

And whereas no objections or suggestions have been received on the said draft.

Now, therefore, in exercise of the powers conferred by Sub-section (i) of Section 13 read with sub-section(1) of Sub-section 18 of the Child Labour (Prohibition & Regulation) Act, 1986 (Central Act No.61 of 1986), the Government of Karnataka hereby makes the following Rules, namely,

RULES

1. Short title and commencement: These Rules may be called the Child Welfare (Prohibition & Regulation) (Karnataka) Rules, 1995.
2. They shall be applicable to the whole of the State of Karnataka.
3. They shall come into force from the date of publication in the official Gazette.

Definitions: In these Rules, unless the context otherwise requires:

- (a) 'Form' means form appended to these rules
- (b) 'Register' means register maintained under Section-11 of the Act.
- (c) 'Schedule' means the schedule appended to the Act.

Hours of work of the Child: No child shall be required or allowed to work in an establishment for more than 27 hours in a week and for more than five hours in a day.

Certificate of Age: The Certificate shall be issued by the Government Medical Officer not below the rank of the Assistant Surgeon or regular Medical Director or equivalent rank employed in Employee State Insurance Dispensaries or Hospitals in Form-B.

Other particulars of the maintenance register:

- (i) No child shall be required or allowed to work in establishment other than those establishments in which hazardous occupations or processes mentioned in Part-A and Part-B of the Schedule to the Act is carried on, for more than 27 hours in any week and for more than 5 hours in a day.
- (ii) The register shall be maintained on a yearly basis, but shall be retained by the employer for a period of 3 years after the date of the last entry made therein.

Health and safety of the children in the Establishment:

(i) In every establishment, all the inside walls of the rooms and all the ceilings or tops of such rooms (whether such walls ceiling or tops be plastered or not) and all the passages and staircases shall be lime washed at least once in each year dating from the period when last time washed. All beams, rafters, doors, window frames and other wood work, with the exception on floors shall be either lime washed or colour washed at least once a year dating from the period when last time washed or colour washed, or shall be painted or varnished once in seven years dating from the period when last painted or varnished and shall be kept in a clean state.

(ii) No rubbish, filth or debris shall be allowed to accumulate or to remain on any premises in an establishment for more than 12 hours and shall be disposed off in such manner as approved by the Inspector.

(iii) The compound surrounding of every establishment shall be maintained in a clean and sanitary condition.

(iv) The latrines, passages, stair boists, establishment grounds, in so far as the entrance of the said places is not closed, shall during working hours, be provided with such lighting as will ensure safety of movement or passage through them.

(v) Every building of more than one storey shall be provided with at least two sets of stairs or steps permanently fixed either inside or outside the building, so as to afford direct and unimpeded access from every part of the establishment to the ground level. Such stairs shall be provided with a suitable and sufficient handrail or other convenient support. In establishment employing less than 40 persons, the Inspector may accept in lieu of a second set of stairs or steps such other means of escape, in case of fire as can reasonably be required in the circumstances of each case.

(vi) Every window or door giving access to an external staircase shall be so arranged as to open immediately from inside.

(vii) No persons shall smoke or use a naked light or cause or permit any such light to be used in the immediate vicinity of any inflammable material in any establishment.

(viii) In every establishment effective arrangement shall be made to provide drinking water and maintained at suitable points conveniently situated so as to give access for all children employed therein.

Work on or near machinery in motion: No child shall be allowed in any establishment to clean, lubricate or adjust any part of the machinery while that part is in motion or to work between moving parts or between fixed and moving parts of any machinery which is in motion. No child shall work in any machine declared to be dangerous arising in connection with the machine and the precautions to be observed and has received sufficient training in work at the machine or is under adequate supervision under a person who has thorough knowledge and experience of the machine.

Prohibition of employment of child near cotton openers:

No child shall be employed in any part of a factory for pressing cotton in which a cotton opener is at work.

BY ORDER AND IN THE NAME OF THE
GOVERNOR OF KARNATAKA

Sarajja C
(C. SAROJA) 13/2/95
Under Secretary to Government
Labour Department

To

JKL

The Compiler, Karnataka Gazette, for publication in the next extra-ordinary Gazette.

Copy to:

1. The Commissioner for Labour, VISL House, J.C. Road, Bangalore.
2. The Deputy Commissioners of all Districts,
3. The Chief Executive Officers of all Zilla Panchayats
4. All Deputy Labour Commissioners/Assistant Labour Commissioners/Labour Officers in the State through Labour Commissioner.
5. The Department of Law & Parliamentary Affairs (Drafting)
6. Press for Publication.